

КЉУЧНИ ПОЈМОВИ ЗА ИСТОРИЈУ НОВОГ ВЕКА

1.

- _(O).НОВИ ВЕК – ГРАНИЦЕ И ОДЛИКЕ:почео је открићем Новог света(Америке) 1492.године,а трајао до краја Првог светског рата(1918);карактеришу га техничка и географска открића,појава грађанства,индустријске и политичке револуције и настанак нових држава у Европи и свету;појава штампе,напредак науке и ратне технике,реформа цркве;убрзани развој градова и пораст броја становника. (1)
- _(O).АРХИВИ:Архив Србије,подељен на два историјска периода:стари и нови;стари период углавном обухвата грађу насталу до Другог светског рата,а нови грађу из времена окупације и НОР – а(1941 – 1944),послератног развоја као и грађу задружних организација и радничког покрета;поред старог и новог периода, грађа је још подељена на личне фондове,збирке,библиотеке и научно – информативна средства. (1)
- _(O).МУЗЕЈИ:ИСТОРИЈСКИ МУЗЕЈ БЕОГРАДА:корени оснивања овог музеја леже у оснивању Народног музеја у Београду 1844;музеј је имао неколико збирки: историјска,писаних докумената,слика,графике и скулптуре,оружја и војне опреме,етнографских предмета,које су када је одлуком Извршног већа Народне скупштине од 20.02.1963.године основан Историјски музеј Србије,због потребе постојања једног музеја општег типа,припојене новом музеју. ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЈ БЕОГРАДА:основан је 1901;поседовао је,по оснивању, 909 етнографских предмета,32 књиге,мањи број фотографија и веома вредан албум аакварела и цртежа народних ношњи Николе Арсеновића;прва стална поставка отворена је 20.02.1904;током I и II светског рата уништени су многи предмети из музеја. (1);МУЗЕЈ НАУКЕ И ТЕХНИКЕ:основан 1989.године и поседује преко 4000 предмета који су класификовани у музејске збирке. (1)

ОТКРИЋА

- _(O).НАУЧНОТЕХНОЛОШКА,ГЕОГРАФСКА:каравеле(бродови са три реда једара), астралаб(главни навигациони инструмент за одређивање положаја Сунца и Месеца,планета и звезда,као и за одређивање локалног времена),компас,часовник и дурбин;откриће Америке – Колумбо 1492;откриће поморског пута за Индију – Васко да Гама – 1498;пут око света – Магелан(1519 – 1522);Магеланов пролаз, Тихи океан,Филипинска острва,освајање Мексика(државе Астека) – Кортес(1519 – 1522);освајање Перуа(царства Инка) – Франциско Пизаро(1532 – 1535). (1)

ПРИВРЕДА (1):

РОБНОНОВЧАНА:размена робе за новац;МАНУФАКТУРА:радити руком; велика радионица у којој се производи праве ручно;у процесу производње сваки радник обавља само један део посла за који је специјализован; КАПИТАЛИЗАМ:назив за привредни и друштвени поредак у којем је главни покретач привредног живота профит,а не задовољавање општих потреба.

ИСТОРИЈСКО – ГЕОГРАФСKE ОДРЕДНИЦЕ:

- _(O).СВЕТ:Средња и Јужна Америка,Индонезија,Индија;Европа,Мала Азија, Арабија. (1)

ЕВРОПА:

2.

- _(О).ЕВРОПА ДО ХVІІІ ВЕКА:у овом периоду настале су нове државе:Краљевина Ирска,Краљевина Велика Британија,Француска република,Краљевина Португал, Краљевина Шпанија,Краљевина Норвешка,Краљевина Шведска,Краљевина Данска, Краљевина Пруска,Швајцарска,Аустрија,Краљевина Угарска,Краљевина Напуљ, Краљевина Сицилија,Краљевина Сардинија,Руско Царство.
ЕВРОПА У ХІХ И ПОЧЕТКОМ ХХ ВЕКА – НОВЕ ДРЖАВЕ:Краљевина Велика Британија и Ирска,Краљевина Норвешка,Краљевина Шведска,Краљевина Данска, Краљевина Пруска,Краљевина Француска,Краљевина Португал,Швајцарска, Краљевина Шпанија,Хабзбуршко царство,Краљевина Савоја,Парма,Модена, Тоскана,Папска држава,Краљевина обеју Сицилија,Руско царство. (1)
- _(О).БАЛКАН ОД ХV ДО ХVІІІ ВЕКА:у другој половини ХV века Балкан је пао под Османску власт и остао под њом до почетка ХІХ века;у ХVІІ веку за кратко је био ослобођен од Турака у време Великог Бечког рата;
БАЛКАН У ХІХ И ПОЧЕТКОМ ХХ ВЕКА:четири европске силе биле су заинтересоване за балкан у ХІХ и почетком ХХ века:Русија,Аустро – Угарска,Турска и Велика Британија;Аустро – Угарска је играла прворазредну улогу у стварању лоше слике о балканским народима,а посебно о Србима;Велика Британија није била заинтересована за освајање Балканског полуострва,али пошто је пут до енглеских колонија уАзији и Африци водио преко Балкана,пружала је помоћ Турској, наустрб Русије и Аустро – Угарске;Русија је хтела слободан пролаз кроз Босфор и Дарданеле,што су оптуживале све велике силе;такође,оптуживана је да користи православну веру да би подстицала балканске народе на оружане устанке против Турске;Турска није толерисала посебност других народа који су живели на њеној територији;због тога су се догађале честе побуне балканских народа,од којих је најпознатија Младотурска револуција из 1908.године,али ни она није испунила очекивања Срба,па су се побуне наставиле. (1)
- _(О).СРЕДОЗЕМЉЕ;МЛЕТАЧКА РЕПУБЛИКА ОД ХV ДО ХІХ ВЕКА:
у ХV веку почиње опадање значаја и моћи Венеције и Млетачке републике; први разлог је био опадање значаја Истока и пропаст Византије,а други разлог је био проналазак трговачких путева преко Атлантика и око Африке;нагли суноврат десио се након укидања 1000 – годишње Млетачке републике 1797. од стране Наполеона Бонапарте миром у Кампоформију;1866.придružена је новонасталој Краљевини италији.ОСМАНСКО ЦАРСТВО ОД ХV ДО ХІХ ВЕКА:
друга половина ХV и друга половина ХVІ века је период највећих Турских освајања и процвата,а обележили су га султани:Мехмед I(1413 – 1421), Мурат II(1421 – 1451),Мехмед II Освајач(1451 – 1481),Бајазит II(1481 – 1512), Селим I(1512 – 1520),Сулејман I Величанствени(1520 – 1566);крајем ХVІІ века почиње опадање моћи царства после неуспеха у Великом Бечком рату; зоком ХVІІІ и прве половине ХІХ века,неколико султана покушало је реформама да опорави царство,али су се оне показале узалудним. (1)

КУЛТУРА И КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ(ДУХОВНА ТРАДИЦИЈА)

- _(С).ХУМАНИЗАМ И РЕНЕСАНСА:настају на простору данашње Италије и трају током ХІV,ХV и ХVІ века;назив humanizam потиче од латинских речи studia humanitatis,што у преводу значи наука окренута човеку;оснивачичма хуманизма

сматрају се Данте Алигијери, Франческо Петрарка и Ђовани Бокачо; реч *renascenza* потиче из италијанског језика и у преводу значи препород; уметници ренесансе откривају не само лепоту људског тела већ и лепоту природе и света који их окружује. (2)

- _(С). РОМАНТИЗАМ: означава тежњу за ослобађањем уметничких могућности у смислу све дубље субјективности, надмоћности над светом објеката, понирања у свет осећања, маште и чулних сензација; настао је почетком XIX века и ширио се читавом Европом; познати романтичари били су: у Француској (Жан Жак Русо, мадам де Стал и Шатобријан), у Немачкој (Јохан Волфганг Гете), у Енглеској (Вордсворт и Колриџ). РЕАЛИЗАМ: стил и правац у уметности који тежи да репродукује стварност онако како се она реално види и појављује; појавио се, условно, средином XIX века; међу теоретичаре овог правца спада пре свега француски писац Шамфлери, као и руски критичар Белински. (2)

ДРЖАВА И ДРЖАВНО УРЕЂЕЊЕ У НОВОМ ВЕКУ

- _(О). ТЕОКРАТСКА, КНЕЖЕВИНА, КРАЉЕВИНА, ЦАРСТВО:

ТЕОКРАТИЈА („божја“ влада); облик државног уређења у коме тобоже влада бог преко свог заступника (свештенства или световног господара); у средњем веку нашла је најпотпунију примену код Арабљана (калифат), затим у Папској средњовековној држави, а од почетка XVII века на Тибету (ламаизам); КНЕЖЕВИНА: област којом управља кнез; КРАЉЕВИНА: област којом управља краљ; ЦАРСТВО: облик управљања у великим монархистичким империјама; сва власт неограничено припада монарху. (1)

- _(О). МОНАРХИЈА/АПСОЛУТИСТИЧКА (XVI И XVII ВЕК): је облик владавине у

ком се власт добија наслеђем, а на челу се налази владар; у сталешкој монархији најважније одлуке у држави као што је прикупљање пореза, војска, доношење закона, поред владара доноси и сталешка скупштина (парламент, сабор, станак ...); за разлику од средњовековних владара, у новом веку власт владара јача са развојем мануфактура, поморске трговине и банкарства; племство и свештенство губи економску моћ, а јача богато грађанство, којем чини део трећег сталежа; у новом веку владари све више настоје да ојачају своју власт и ограниче утицај племства и свештенства; с друге стране, грађанство све више јача; владари налазе интерес да заштите грађанство од самовоље племства, а сигуран извор прихода од пореза омогућава им да држе сталну војску и да не зависе од племића и њихове војске; једна од главних карактеристика апсолутистичке монархије је јака краљевска централна власт, која временом шири своје надлежности; краљевски службеници стављају под свој надзор градове, покрајине, приходе, изградњу путева, чиме опада важност сталешких скупштина, а касније од цркве преузимају и образовање; најзначајније монархије оваквог типа биле су: Француска, Русија, Свето римско царство (од 1806. Хабзбуршка монархија, а од 1867. Аустро – Угарска), Турско царство.

- _(О). ПРОСВЕЂЕНА АПСОЛУТИСТИЧКА МОНАРХИЈА (XVIII, XIX ВЕК):

идеје просвећености стижу у Хабзбуршку монархију, Пруску и Русију из Француске, од њених филозофа Волтера, Русоа и Дидроа, који су се залагали за друштвене реформе засноване на напретку науке и здравог разума; у Хабзбуршкој монархији просвећени апсолутизам су увели царица Марија 3.

Терезија(1740 – 1780) и њен син Јосиф II(1780 – 1790);уређени су односи 4. између сељака и земљопоседника,реорганизована је војска,увело се обавезно образовање и слобода вероисповести;у Пруској се просвећени апсолутизам највише учврстио за време владавине Фридриха I и Фридриха II(1740 – 1786) Хоенцолерна;укинута је смртна казна и тортура,а уведена је верска толеранција;у Русији,за време владавине цара Петра I Великог(1672 – 1725),уводи се просвећени апсолутизам:уређује се порески систем,отварају се школе,развија привреда. (1)

- _ (О). УСТАВНА МОНАРХИЈА: је облик монархијске владавине установљен уставним системом који прихвата изабраног или наследног монарха као шефа државе; модерне уставне монархије обично примењују концепт поделе моћи где је монарх или носилац извршне власти или има церемонијалну улогу. (1)
- _ (Н). УСТАВНА ПАРЛАМЕНТАРНА МОНАРХИЈА:у Енглеској је почетком XVII века дошло до промене владарске династије:уместо Тјудора дошли су Стјуарти;краљ Чарлс I(1625 – 1649) је распустио парламент и владао самостално,али је то довело до грађанског рата(1642 – 1649);парламентарну војску предводио је Оливер Кромвел;краљ је био заточен,осуђен због издаје и погубљен 1649., а Енглеске је проглашена републиком;после Кромвелове смрти,Енглеска је поново постала монархија на челу са краљем Чарлсом II Стјуартом(1660 – 1685);краљ је изазвао незадовољство грађанства,које формира странку *vigovasa*,а краљеве присталице странку *togijevasa*;краљ Џејмс II(1685 – 1688) је покушао да уведе апсолутизам и католичанство,али је збачен са власти,а на престо је доведен Виљем III Орански (1689 – 1702);ова промена престола без крви позната је као „Славна револуција“; нови краљ је 1689.године донео закон под називом „Повеља о правима“,по којем су све краљеве одлуке зависиле од парламента;такво државно уређење и тип монархије у којој је власт краља ограничена парламентом,с којим краљ дели власт,називамо *parlamentarna monarhija*;у Француској је уставна парламентарна монархија проглашена доношењем устава из 1791.године;уставом је укинута подела друштва на сталеже;краљ је тада делио власт са скупштином,али је задржао право *veta*(забране закона). (3)
- _ (О). РЕПУБЛИКА;ФРАНЦУСКА РЕПУБЛИКА:настала је после распуштања Уставозворне и за време заседања Законодавне скупштине од 01.10.1791. до 20.09.1792. основани су,најпре у Паризу,а касније и широм замље политички клубови који су се ускоро претворили у праве политичке партије;Јакобински клуб,чије су вође били Дантон,Робеспјер,Мара претворио се у странку ситне буржоазије и плебејских слојева са демократским програмом и републиканским начелима; Жирондински клуб чије су вође били Ролан,Верњо,Брисо и други,постао је странка крупне индустријске буржоазије са умереним републиканским програмом,док је клуб Фејана(Лафајет,Галејран и др.) остао веран начелима уставне монархије;Конвент је огромном већином гласова донео 20.09 1792. године одлуку о укидању монархије и проглашењу републике.
- НИЗОЗЕМСКА РЕПУБЛИКА: настала је буржоаском револуцијом против апсолутистичке власти,којом је настала прва република која је имала већу територију и федералистичко уређење које је носило обележје конфедерализма; ово уређење ће трајати до XIX века,када ће Холандија постати монархија.
- ШВАЈЦАРСКА РЕПУБЛИКА:проглашен 1798.године под називом Хелветска република;средином XIX века Швајцарску је захватио снажан либерално –

демократски покрет, који је захтевао проширење грађанско – политичких права 5. и ограничење утицаја цркве; 1847., букнуо је краткотрајан грађански рат, који се завршио победом либералних хватања; новим уставом из 1848. године, допуњеним 1874., осигуране су тековине буржоаске демократије: одвајање цркве од државе, изгласавање закона референдумом, грађански брак. (1)

_(С). ТЕОКРАТСКА ДРЖАВА; ПАПСКА ДРЖАВА (ВАТИКАН):

образована је Латеранским уговором од 11.02.1929. године, који је склопљен између Италије и папе Пија XI као врховног поглавара католичке цркве; врховну власт имао је папа; за политичке послове одређује се државни секретар; руководећи органи су конгрегације и поједине канцеларије и трибунали; говорни језик је италијански. (2)

_(О). ЦРНА ГОРА ДО 1852: њоме су владале владике из породице Петровић – Његош: Данило, Сава, Василије, Петар I и Петар II; (1)

НАСЕЉА (2)

СЕЉО: је основни облик територијалне, социјалне и економске организације становништва које се бави пољопривредом;

ВАРОШ: реч мађарског порекла и у дословном преводу значи град;

ГРАД: у Европи. градови су подразумевали урбанизоване целине у чијем центру се налазила најчешће катедрала или црква и градско језгро у којем се обично налазе градске зидине;

ТЕРИТОРИЈАЛНЕ ЈЕДИНИЦЕ

_(Н). ЕЈАЛЕТ ИЛИ БЕГЛЕРБЕГЛУК: је означавао покрајину; на челу се налазио Беглербег или намесник у рангу паше са два или три коњска репа; постављала га је и смењивала централна власт; беглербег је командовао војском, пре свега Спахијама, која је држана на његовој територији; беглербегов заменик се звао Ђехаја; помоћници су били *munla* (врховни судија), *reis – efendi i defterdar* (одговоран за финансије); за решавање важнијих питања сазивао је *divan* (веће). (3)

_(О). САНЦАК: је назив за подобласт или део вилајета тј. једне од провинција Османског царства; појавили су се средином XIV века као војни дистрикти, који су били део Отоманског војно – феудалног система. (1)

_(С). ВОЈНА КРАЈИНА: је била гранично подручје Хабзбуршке монархије чија је функција била одбрана од Османског царства у средњем веку (српско – хрватска крајина) или у XVII и XVIII веку (Славонска крајина и Банатска крајина) до XIX века. (2)

_(С). ВОЈВОДСТВО СРБИЈЕ И ТАМИШКИ БНАТ: је назив за круновину Аустро – Угарског царства која је постојала на подручју данашње Војводине између 1849. и 1860. године; формирана је царским патентом од 18.11.1849., а војводство је било потчињено директно Бечу; самом круновином је управљао гувернер (подвојвода), којег је као намесника постављао цар (војвода), а седиште овог гувернера се налазило у Темишвару. (2)

ДРУШТВО И ДРУШТВЕНИ ПОРЕДАК

_(О). ФЕУДАЛНО УРЕЂЕЊЕ – ФЕУДАЛНО ДРУШТВО: настало је на рушевинама

- робовласништва;чинили су га феудалци,вitezови и кметови. (1) 6.
- _(С).СПАХИЈЕ,РАЈА,ВЛАСИ:у старој турској војсци коњаници којима је султан поклањао спахилуке;на основу феудалне обавезе спахије су биле дужне да на позив султана пођу у војску са одређеном пратњом,чији је број зависио од величине спахилука и његових прихода;већи спахилуци звали су се зеамети, а мањи тимари;РАЈА:поданици уопште;поданоци турске државе у феудалној зависности без обзира на веру;од XVIII века општи назив за неповлашћене хришћане у Турској царевини;ВЛАСИ:потомци поромањених Илира;од VII века стапају се са досељеним словенским племенима,па је у српској држави од XIII века тај назив означавао сељачко становништво,које се претежно бавило сточарством;под Турцима је то назив за одређени друштвени ред који је имао смањене пореске обавезе,а бавио се претежно сточарством и ратовањем. (2)
- _(О).ГРАЂАНСКО ДРУШТВО(СТАЛЕЖИ):АРИСТОКРАТИЈА – владавина племства;племићки сталеж људи повлашћених рођењем;СВЕШТЕНСТВО – припадници повлашћеног сталежа у средњем и новом веку(до 1848.); ТРЕЋИ СТАЛЕЖ:већински сталеж у Француској пред избијање револуције 1789. чинили су га сељаци,грађанство,трговци,занатлије,професори,учитељи... (1)
- _(С).ПЛЕМЕ,БРАТСТВО:већи број породица повезаних међусобно заједничким пореклом;сматрају се сродницима;може имати заједничку имовину;позната су и Црној Гори и Херцеговини углавном између XV и XIX века. (2)
- _(О).ДРЖАВНА ОБЕЛЕЖЈА(ГРБ,ЗАСТАВА,ХИМНА);ГРБОВИ:заштитни, симболични знаци или фигуре,знамења,амблеми на застави,новцу,печатама,споменицима,повељама,штитовима итд;у савременом значењу датирају од XII века,а настали су из војних ознака због потребе разликовања војске или појединаца(вitezова),тада потпуно заштићених оклопом;у нашој земљи јављају се већ крајем XII века у Словенији;у Србији до цара Душана било их је мало,а у већем броју јављају се крајем XIV века;ЗАСТАВА:у почетку средство за давање оптичких знакова,касније у употреби само у војсци,а временом постаје симбол државе и народа;под заставом се полаже војничка заклетва и у рату не сме пасти непријатељу у руке;ХИМНА:у старој хеленској књижевности првобитно песма у славу богова;у новијој књижевности то је врста лирске песме којом се изражавају свечана осећања;национална(државна) химна је песма једне нације(државе),која се пева или свира у нарочито свечаним приликама;уведена је од XVIII века. (1)

ДИНАСТИЈЕ И ВЛАДАРСКЕ ТИТУЛЕ У НОВОМ ВЕКУ

- _(С).РУСИЈА;ДИНАСТИЈА РЈУРИКОВИЧА:оснивач династије био је РЈУРИК, Варјашки конунг(кнез),који је на позив Словена дошао у Новгород да влада заједно са своја два брата Синеусом и Тривором,862.године;после њега је владао Олег(879 – 912),који је престоницу из Новгорода премести у Кијев; Олег се 882.године прогласио за кијевског кнеза;његов сиј Игор Рјурикович (912 – 945)је добио титулу велиог кнеза;после њега је владала његова жена Олга,док је није наследио Свјатослав I Кијевски;порицао је Хазаре и ратовао са Византијом и Бугарском;убили су га Печенези и од његове лобање направили пехар;од 980.године Кијевском Русијом влада Владимир,за чије време Руси примају хришћанство(988.год.)

ДИНАСТИЈА РОМАНОВ: је била последња царска и императорска 7.
династија која је владала Русијом од 1613. до 1917. године; први који је носио презиме Романов био је Фјодор Никитич (патријарх московски Филарет); Анастасија Романова Захарина се удала за кнеза Ивана Грозног (цара Ивана IV Грозног); наследио га је његов млађи син Фјодор, који је делио власт са Борисом Годуновим; након смрти Фјодора угасила се 700 – то годишња династија Рјуриковича; Борис Годунов је преузео власт и тешко се осветио Романовима: прогонио их је у Сибир и Урал, где су многи умрли од глади и окова; после смрти Годунова (1606), круна је понуђена Михаилу Романову, који ју је прихватио на наговор мајке (1612); наследио га је син јединац Алексеј, а после његове смрти дошло је до династичких борби између његове деце из првог брака (Фјодор III, Софија Алексејевна, Иван V) и сина из другог брака са Наталијом Кириловном Нарискином – будућег Петра Великог; мушка линија Романових угасила се смрћу Петра II; након брака Ане Петровне (кћерке Петра I и Катарине I) са војводом Карлом Холштајн – Готорпом, линија Романових је прешла на ову немачку династију, млађу грану династије Олденбург; међутим, према династичком уговору, линија Романових је задржана код Петра III и свих других руских царева. (2)

_(О). АУСТРИЈА; ДИНАСТИЈА ХАБЗБУРГА: једна од владарских кућа Европе; владали су Аустријом (као војводе 1281 – 1453, као надвојводе 1453 – 1804, као цареви 1804 – 1918), били су краљеви Шпаније (1516 – 1700) и цареви Светог Римског царства више векова до 1806; име им потиче од назива дворца Habichtsburg („Јастребов дворца“); данашњи главни представник Хабзбурга је Карл фон Хабзбург, син Отоа и унук последњег цара Карла. (1)

_(Н). ФРАНЦУСКА; ДИНАСТИЈА ВАЛОА: потичу од споредне лозе династије Капета; главна линија породице Валоа: Филип VI Валоа (1328 – 1350), Жан II Валоа Добри (1350 – 1364), Шарл V Мудри Валоа (1364 – 1380), Шарл VI Добродушни или Луди (1380 – 1422), Шарл VII Победник (1422 – 1461), Луј XI (1461 – 1498), Шарл VIII (1483 – 1498); споредна линија Валоа – Орлеан: Луј XII (1498 – 1515); споредна линија Валоа – Ангулем: Франсоа I Валоа (1515 – 1547), Анри II (1547 – 1559), Франсоа II (1559 – 1560), Шарл IX (1560 – 1574) и Анри III (1574 – 1589). ДИНАСТИЈА БУРБОНА: је име старе Француске племићке породице, која је име дошла по замку Bourbon у области Бурбоне, а данашњи Бурбони су далеки рођаци Капета; син Робера, војводе од Клермона и Беатрис од Бурбона, Луј постао је војвода од Бурбона 1327., а ова Прва линија се угасила 1527; Анри IV владао је Француском од 1589, па Марија Медичи (регент), Луј XIII, Ана од Хабзбурга (регент), Луј XIV, Филип II Орлеански (регент), Луј XV, Луј XVI. (3)

_(Н). ЕНГЛЕСКА; ДИНАСТИЈА ТЈУДОР: потицала је из Велса; владала је Краљевином Енглеском и грофовијом и Краљевином Ирском од 1485. до 1603; први владар био је Хенри III Тјудор; био је у родбинским везама са породицом Ланкастер, па је у „рату ружа“ стао на њихову страну против породице Јорк; ступио је на престо 1485. године, као Хенри VII, а венчао се Елизабетом од Јорка, чиме је завршен „рат ружа“; укупно је било пет владара из ове династије: Џејн Грејн, Едвард VI, Елизабета I Тјудор, чијом се смрћу завршила владавина династије Тјудор (1603). ДИНАСТИЈА СТУАРТ: Стјуартови су били шкотска феудална породица која је од XII века носила наследну титулу

мајордома Шкотске;на престо су дошли 1371,када је шкотску круну понео Роберт II,син Валтера Стјуарта и Мардорије,кћерке шкотског краља Роберта I;након њега још је осам краљева владало Шкотском до 1603,када је Џејмс I преузео круне и Енглеске и Ирске;од тада па до 1707. владари из династије Стјуарт су владари ако краљеви Енглеске,Шкотске и Ирске; последња владарка из ове династије је краљица Ана;

ДИНАСТИЈА ОРАНСКИ:холандска племићка породица чији је главни представник Вилијем III Орански(Хаг,14.11.1650. – Хемптонкорт,08.03.1702.) био је холандски племић и протестант,принц Орански,штатхалтер Холандске републике(1672 – 1702) и краљ Енглеске,Ирске и Шкотске(1680 – 1702); енглеску круну је добио у Славној револуцији као зет свргнутог енглеског краља Џејмса II;владао је са женом Мери II,која је била Џејмсова кћи;након Мерине смрти 1694.,владао је самостално;

ДИНАСТИЈА ХАНОВЕР:је немачка и британска династија која је владала немачким државама Брауншвајгом и ХанOVERом до 1866. и Уједињеним Краљевством од 1714. до 1901;млађи је огранак династије Велф,која је опет млађи огранак династије Есте;оснивачем династије сматра се војвода Георг Брауншвајг – Линебург,који је 1636.наследио ХанOVER;његов син Ернест Август добио је звање изборног кнеза Светог римског царства 1692; његова супруга Софија Палатинска,која је била проглашена и наследницом британске краљице Ане,умрла је само седам дана пре Ане у 83 – ој години,а британски престо је наследио њен син Георг,касније краљ Џорџ I;у уједињеном Краљевству династија ХанOVER је владала до Викторијине смрти 1901; њу је наследио син Едвард VII,који је припадао очевој династији Сакс – Кобург – Гота;сви владари ове династије били су:Џорџ I(01.08.1714 – 11.06.1727),Џорџ II(11.06.1727 – 25.10.1760),Џорџ III(25.10.1760 – 29.01.1820), Џорџ IV(29.01.1820 – 26.06.1830),Вилијам IV(26.06.1838 – 20.06.1837) и Викторија(20.06.1837 – 22.01.1901.) (3)

_(С).ТУРСКА;ОСМАНОВИЋИ(СУЛТАН):добила је име по султану Осману Гази који води порекло од Емугрула,што значи „усправан човек“;он је био син Сулејман – шаха,вође једног прилично великог племена од око 50000 душа; како ле Сулејман погинуо 1232.године,то су његова четири сина Sunkurtekin, Gindugdija,Dindar i Ertugrul поделили племе;свако је отишао на своју страну; док су браћа кренула према Туркестану,Ертугрул је тумарао једно време Малом Азијом док се са својих 400 коњаника није уплео у рат између два противника,који су њему били сасвим непознати;уз консултације са својим саплеменицима,одлучио се да помогне селџучког султана Ала ед Дина од Коње,а против Монгола;за награду је добио делове територије око Томанич и Ермени;Ертугрул је имао три сина:Османа,Гундузалпа и САрујати Савџија.(2)

_(О).ДИНАСТИЈА КАРАЂОРЂЕВИЋА:дала је српском и југословенским народима пет владара:вожда Карађорђа Петровића(1804 – 1813),кнеза Александра (1842 – 1858),краља Петра I(1903 – 1921),краља Александра I(1921 – 1934) и краља Петра II(1934 – 1945);на српском престолу су седели 42 године, а на југословенском 27 година;данас има живих потомака намесника Павла Карађорђевића и краља Петра II:престолонаследник Александар(1945), једино дете краља Петра II,има три сина:Петра,Филипа и Александра;прва слава Карађорђевића била је Св.Климент(25.11.по старом),

али је након смрти кнегиње Зорке, кнез Петар замолио митрополита Михаила да му дозволи да промени славу; од 1890. Карађорђевићи славе Св. Андреја Првозваног (30.11. по старом); највеће одличје Карађорђевића јесте орден Карађорђевог звезда установљен 1904. и имао је IV степена; орден Југословенске круне установљен је 1930; златна и сребрна медаља за храброст (1912/1913), медаља за војничке врлине, медаљ за услуге краљевском дому;

ДИНАСТИЈА ОБРЕНОВИЋА: дала је српском народу пет владара: кнежеве Милоша (1815 – 1839; 1858 – 1860), Милана (1839) и Михаила (1839 – 1842; 1860 – 1868) и краљеве Милана (1868 – 1889) и Александра (1889 – 1903); на престолу Кнежевине и Краљевине Србије седели су 72 године; најзначајније одличје Обреновића установио је кнез Михаило 1865 – те орден Таковског крста и сребрне медаље; орден Белог орла (1883); краљ Милан установио је и орден Св. Саве (1883); поводом 500 – те годишњице Косовског боја намесништво краљ Александра Обреновића установило је орден кнеза Лазара (1889); у време обреновића настала је Кнежева химна (Српска химна) касније „Боже правде“; Обреновићи су славили Св. Николу;

ДИНАСТИЈА ПЕТРОВИЋ – ЊЕГОШ: дала је црногорском народу шест владика: Данила (1697 – 1735), Сава (1735 – 1781), Василије (1750 – 1766), Арсеније Пламенац (1781 – 1784), Петар I (1784 – 1830), Петар II (1830 – 1851) и кнеза Данила (1851 – 1860) и кнеза и краља Николу (1860 – 1918); престоница је било Цетиње (од 1852); једини орден установио је књаз Данило 1853, као награду за храброст и заслуге поданика, а носио је име орден Данила I за независност Црне Горе; Петровићи – Његоши славили су славу Ђурђевдан; данас има још живих представника династије Петровић – Његош. (1)

РЕВОЛУЦИЈА – 1. НАЦИОНАЛНА, СОЦИЈАЛНА, ГРАЂАНСКА

- (Н). АМЕРИЧКА РЕВОЛУЦИЈА (1775 – 1783):** вођена између Велике Британије и њених 13 колонија у Северној Америци; Великом Британијом је током целе револуције владао краљ Џорџ III (1760 – 1820), који је био из династије Хановер; узрок рата је што је В. Бризанија увела својим колонијама закон о таксама и увозне царине због чега је 1773. године дошло до тзв. „Бостонске чајанке“, када су млади људи из Бостона бацили у море неколико тона чаја; на Другом континенталном конгресу усвојена је Декларација о независности и прекиду сваке везе са Енглеском; Декларацију је написао Томас Џеферсон, а у изради су учествовали Бенџамин Франклин и Џефри Адамс; командант колонија био је Џорџ Вашингтон; Париским миром 1783. настале су САД (Сједињене Америчке Државе). (3)
- (О). ФРАНЦУСКА РЕВОЛУЦИЈА (1789 – 1794/1799):** почела је 14.07.1789. када су побуњеници освојили тврђаву Бастиљу, убили управника маркиза Бернара де Лонаја и неколико његових стражара; из тамница су ослободили свега седам затвореника: 4 лопова, 2 лудака и сексуалног преступника; овај догађај је био почетак борбе трећег сталежа у Француској; 03.09.1791. проглашен је први француски Устав; краљ Луј XVI је погубљен на гилотини 21.01.1793.; следи период „терора“ јакобинске странке Максимилијана Робеспјера (1793 – 1794), који ће завршити његовом смрћу 29.07.1794.; следи Термидорска реакција и усвајање Устава III године Републике (22.08.1795.), па период Директоријума 9.

(1795 – 1799);револуција је званично завршена 09.11.1799.године,кад је 10. Наполеон Бонапарта срушио Директоријум и прогласио се за првог конзула Француске. (1)

_(Н).ГРЧКА РЕВОЛУЦИЈА(1821 – 1829):је рат вољен између грчких устаника, Русије,В,Британије и Француске против Османског царства,Египатског кедивата и вилајета Тунис;вође револуције били су:Александар Ипсилантис(1792 – 1828), Теодорос Колокотронос,Георгис Караискакис и Андреас Вокос Миаоулис; Османлије су предводили султанМахмуд II,Омар Вриони,Махмуд Драмали-паша Решид Мехмед – паша и Ибрахим – паша;завршена победом Грчке и стварањем Краљевине Грчке. (3)

_(С).РЕВОЛУЦИЈЕ У ЕВРОПИ 1848/49;МАЂАРСКА РЕВОЛУЦИЈА:почела је 15.03.1848. у Пешти,а вође револуције били су Петефи Шандор и Лајош Кошут; од власти у Бечу се захтевала већа власт сабора,укидање кметства,повратак мађарских војника у домовину,што Хабзбуршки двор прихвата;револуција је угушена уласком руске војске 01.08.1849. и поразом Мађара у бици код Вилагоша;Лајош Кошут је побегао у САД-е,затим у Турску и на крају у Италију (Торино),где је доживео дубоку старост; СРПСКИ ПОКРЕТ У ЈУЖНОЈ УГАРСКОЈ:српска револуција у Ј.Угарској трајала је од 06.06.1848. до04.10.1849.године,на простору Срема,Баната,Бачке и Барање;узрок револуције био је неравноправност Срба у Монархији;завршена је победом Срба и савезника и стварањем Српске Војводине;на великој народној скупштини у Сремским Карловцима 01.05.1848.(Мајска скупштина) Срби су прогласили патријаршију и Српску Војводину,а за војводу је изабран Стеван Шупљикац,док је за патријарха изабран митрополит Јосиф Рајачић;први велики сукоб Срба и Мађара догодио се 11.07.1848. код Сентомаша,а овде су Мађари одбијени 11. и 21.09.1848.,па је место од тада названо Србобран;међутим,Срби нису имали правога заповедника;њима су командовали Фердинанд Мајерхофер, патријарх и Ђорђе Стратимировић;мађарску војску су предводили:Ерне Киш, Карољ Вечеј,Лазар Месарош и Мор Перцел;српска војска је имала 21084 војника и 104 топа;војвода Шупљикац је изненада умро 27.12.1848.,а патријарх није желео да именује новог војводу,па је дошло до сукоба са Ђорђем Стратимировићем. (2)

_(Н).РЕВОЛУЦИЈА У РУСИЈИ(1917):трајала је од 1917. до 1922.године и дели се на Фебруарску,Октобарску и рат са белогардејцима;Februarska revolucija је почела 23.02.1917.(08.03. по новом) у Петрограду,када је цар Николај II Романов распустио државну Думу,али је део посланика формирао Привремену владу; дана 27.02(12.03) део царске војске прилази револуционарима,који заузимају Адмиралитет,Зимски дворец(Ермитаж),Петропавловску тврђаву и хапсе последње чланове царске владе;формирана је привремена влада,а истовремено је формиран Петроградски совјет од 250 чланова,који је такође желео да буде на власти;у ноћи између 01/02.03.(14./15.03) цар Николај II је абдицирао; регенство је поверио брату Михаилу,али је и он абдицирао,као и остали чланови царске породице;привремена влада на челу са кнезом Александром Керенским наставила је рат на источном фронту,што је довело до нових немира у Петрограду;Oktobarska revolucija избила је 25.10.(07.11. по новом) 1917.године, када наоружани уатаници крећу у акцију и заузимају најважније тачке Петрограда;крстарица „Аурора“ одбија наређење да исплови и окреће топове на

Зимски дворац; дана 26.10.(08.11) формира се нова влада названа Совјет народних комесара, састављена искључиво од бољшевика; председник је био Лењин, комесар спољњих послова Троцки, а унутрашњих послова Риков; створен је посебан одбор за питања националности на челу са Стаљином; јануара 1918. створена је Црвена армија, а 03.03.1918. потписан је мир са Немачком у граду Брест – Литовску; Грађански рат између „црвених“ и „белих“ почиње априла 1919. а одлучујућа битка се догодила 200 км од Москве 14.10.1919.; пораз доживљавају „бели“ под командом генерала Јуденича и Колчака, а Врангел емигрира у Београд; рат је завршен 1922., а из Русије је емигрирало око 2 милиона људи. (3).

РАТ – 1. ГРАЂАНСКИ, ОСВАЈАЧКИ, ОСЛОБОДИЛАЧКИ

- _ (С). ГРАЂАНСКИ РАТ У САД (1861 – 1865): вођен између Уније, односно владе САД којом су доминирале северне државе и јужних држава које су се отцепиле и формирале Конфедерацију америчких држава; команданти Уније били су: Абрахам Линколн и Јулисис Грант, а Конфедерације Џеферсон Дејвис и Роберт Ли; Унија је имала 2.213.363 војника, а Конфедерација 1.064.200 војника; Унија је на крају рата имала 359.500 мртвих и 275.200 рањених, а Конфедерација је имала 198.500 мртвих и 137.000 рањених; рат је завршен победом Уније, а најзначајнија битка овог рата била је битка код Гетисбурга јуна 1863. (2)
- _ (О). ТУРСКА ОСВАЈАЊА – ПРОСТОР: Персија (Иран), Месопотамија (Ирак), византијски део Мале Азије у XI веку; у XIV веку Балканско полуострво па све до Беча. (1)
- _ (С). НАПОЛЕОНОВА ОСВАЈАЊА – ПРОСТОР: северна Италија, Низоземска, Ломбардија, Модена, Белгија, Јонска острва и територије до Рајне (1797), Напуљско Краљевство (1801), Пијемонт (1802), Швајцарска (1803). (2)
- _ (С). РУСКО – ТУРСКИ РАТОВИ (XVIII и XIX век): 1710 – 1711 (турска победа), 1735 – 1739 (руска победа), 1768 – 1774 (руска победа), 1787 – 1792 (руска победа), 1806 – 1812 (руска победа), 1828 – 1829 (руска победа), 1653 – 1856 (турско – савезничка победа), 1877 – 1878 (руска победа). (2)
- _ (С). АУСТРИЈСКО – ТУРСКИ РАТОВИ XVII, XVIII и XIX века: 1593 – 1606 (Дуги рат), 1663 – 1664, 1683 – 1699 (Велики Бечки рат), 1716 – 1718, 1735 – 1739, 1781 – 1791; ВЕЛИКИ БЕЧКИ РАТ: трајао од 14.07.1683. до 26.01.1699. године; завршен миром у Сремским Карловцима; вођен између Османског царства, Кримског каната и Свете лиге (Русија, Свето римско царство, држава козака, заједнице Пољске и Литваније, Млетачке републике и Хабзбуршке монархије); турском војском су командовали: султани Мехмед IV, Сулејман II, Ахмед II и Мустафа II, а Светом лигом: цар Леополд I и војвода Еуген Савојски. (2)
- _ (О). КОЧИНА КРАЈИНА (1788 – 1791): је назив за територију Србије коју су привремено од Османлија ослободили српски фрајкори (добровољачки одреди) уз помоћ Аустрије у току аустријско – турског рата 1788 – 1791. (1)
- _ (О). УСТАНАК: ПРВИ СРПСКИ УСТАНАК (1804 – 1813): је устанак Срба у Београдском пашалуку и околних шест нахија против Турака у периоду од 15.02.1804. до 07.10.1813. године; отпочео је локалном побуном против дахија, а прерастао у прву фазу српске револуције; устаници, предвођени Карађорђем, су извојевали велике победе на Дрлупи (24.02.1804.), Свилеуви (28.02.1804.), Иванковцу 11.

(18.08.1805.), Мишару (13.08.1806.), Београду (30.11./12.12.1806.), Штубику и Малајници (1807.), Варварину и Лозници (1810.), а доживели велики пораз на Чегру код Ниша (19.05.1809.); устанак је угушен 07.10.1813, после изласка из рата Русије (Букурешки мир 16.05.1812.) и бекства Карађорђа и већине војвода у Аустрију; ДРУГИ СРПСКИ УСТАНАК (1815.): представља другу фазу српске револуције против Османског царства; трајао је од 24.04.1815. до 26.07.1817.; вођа устанка је био Милош Обреновић, а Турака Марашли Али – паша; избио је на Цвети 12.(24.) 04. 1815. године у Такову; устаници су однели победе над Турцима на Палежу, Љубићу, Пожаревцу и Дубљу; устанак је завршен усменим споразумом Милоша Обреновића и Марашли Али – паше 25.10.1815.; српски народ је добио аутономију у турском царству, која је потврђена Хатишерифима из 1830. и 1833. године;

РАКОЦИЈЕВ УСТАНАК (1703 – 1711): је устанак угарског племства против апсолутизма Хабзбурга, а за обнову угарске државности; завршен је компромисним миром: Хабзбурзима је призната наследна власт над Угарском; Угарско племство је задржало сталешке привилегије и аутономне угарске институције: угарски племићки сабор, Дијету и локалну самоуправну поделу на жупаније; УСТАНАК У ХЕРЦЕГОВИНИ И БОСНИ (1875 – 1878): познат под именом „Невесињска пушка“, вођен је од 09.07.1875. до 04.08.1878. године; вође устанка били су: Јован Гутић, Шимун Зечевић, Илија Стевановић, Тривко Грубачић, Продан Рупар и Петар Радовић; турским снагама командује Селим – паша, који је под командом Дервиш – паше, команданта БиХ; устаници су освојили Невесиње 29.08.1875; 10/11.11.1875. Турци, под командом Реуф – паше, трпе пораз код Муратовице; у зиму 1875/1876. командант свих устаника постаје Петар Вукотић; устанак у Босни почиње 19.08.1875. када устаници под командом Марка Бајалице и Марка Ђенадије нападају Босанску Костајницу; 1875. у борбама под планином Просаром гину Петар Поповић Пеција и Остоја Корманош, а команду преузима Голуб Бабић; 04.08.1877. год., устаници су поражени код Седла и тиме је устанак завршен;

ТОПЛИЧКИ УСТАНАК (1917): је био српски устанак против бугарске и аустроугарске окупације за време Првог светског рата; трајао је од 21.02. до 25.03.1917; непосредан повод за устанак била је мобилизација српске омладине из области Топлице у бугарску војску; вође устанка били су: Коста Војиновић и Коста Миловановић Пећанац; од 6000 устаника погинула је половина, (1)

_(О). БУНА НА ДАХИЈЕ (1804): је догађај којем је претходила „сеча кнезова“ из јануара и фебруара 1804. године, када је убијено преко 100 кнезова; буна је избила 15.02.1804. у Орашцу, а за војда је изабран Карађорђе Петровић. (1)

_(С). МИЛЕТИНА БУНА: је највећа буна против кнеза Милоша Обреновића из 1835. године; завршена је доношењем Сретењског устава; буна је организована у Крушевцу, у кућу Стојана Симића; ВУЧИЋЕВА БУНА: избила је августа 1842, а предводио ју је Тома Вучић Перишић против апсолутизма кнеза Михаила Обреновића; његова војска је 04.09.1842. заузела Крагујевац, а 07.09. кнежева војска се предала; за новог кнеза доведен је Карађоршевић син Александар Карађорђевић; ТИМОЧКА БУНА: је почела 20.10.1883. у Кривом Виру, а повод за буну је дала апсолутистичка владавина краља Милана Обреновића; закон о стројству војске који је краљ Милан донео јануара 1883, као и распуштање радикалне скупштине одабране од стране народа септембра 1883; вође буне 12.

били су: Добросав Петровић, Петар Антић, Живко Никодијевић и Аца Станојевић; битка на Честобродици трајала је од 21. до 27.10.1883; прве потернице против побуњеника подигнуте су 27.10., а преки суд је почео са радом 04.11; у периоду од 04.11. до 06.12. стрељано је двадесет побуњеника, осан њих је било из бољевачког среза. (2)

_(О). СРПСКО – ТУРСКИ РАТОВИ (1876 – 1878): Први српско – турски рат је трајао од 30.06.1876. до 28.02.1877.; завршен је поразом српске војске, неспремне за рат, у биткама на Ј. Морави, код Ћуниса и Делиграда и потписивањем мира у Цариграду, којим је Србија задржала све своје територије које је имала током рата; Кнежевину Србију у овом рату су предводили: кнез Милан Обреновић, Нићифор Дучић, Михаило Илић и Илија Гарашанин, а турску царевину: Мехмед Али – паша, Назим – паша и Зеки – паша; Србија је имала 100.000 војника (2000 погинулих), а Турска 139.000 војника (3000 погинулих); Други српско – турски рат је трајао од 13.12.1877. до 05.02.1878; завршен је победом Србије и добијањем Ј. Србије и независности; повод за рат био је руско – турски рат, а у рату је учествовала и Црна Гора; српском војском су командовали кнез Милан Обреновић, Сава Грујић, Милојко Лешјанин, Јован Белимарковић, Ђуро Хорватовић и Ранко Алимпић, а турском: Хафиз – паша, Халил Зија – паша и Рашид – паша; српска војска имала је 89000 војника (2400 мртвих, 3000 рањених), а турска војска 85000 војника (3400 мртвих, 4000 рањених). (1)

_(О). ЦРНОГОРСКО – ТУРСКИ РАТ (1876 – 1878): трајао је од 28.06.1876. до 03.03.1878. године; завршен је победом Црне Горе; највећа битка била је на Вучјем долу; Црној Гори је призната независност миром у Једрену 13.01.1878. а добила је градове Никшић, Колашин, Спуж, Подгорицу, Жабљак, Бар, као и излаз на Јадранско море; црногорском војском командовали су: књаз Никола I Петровић, Марко Миљанов, Бајо Бошковић, Пеко Павловић и Илија Пламенац, а турском: Ахмед Мухтар – паша, Осман – паша и Селим – паша; јачина и губици обеју страна су непознати. (1)

_(О). ЦАРИНСКИ РАТ (1906 – 1911): другачије назван „свињски рат“ је трговински сукоб између Краљевине Србије и Аустро – Угарске; почео је 12.01.1906. после прекида преговора вођених у Бечу ради закључења трговинског уговора; рат је трајао до потписивања уговора 14. – 27.07.1910., ратификованг, који је ступио на снагу 09.01.1911. године; од овог рата Србија је имала само користи, нашавши нова извозна тржишта за своју робу у Немачкој, Египту, Француској, Русији, Енглеској и Швајцарској. (1)

_(О). ПРВИ БАЛКАНСКИ РАТ (1912/1913): је трајао од 08.10.1912. до 30.05.1913, а водиле су га балканске земље: Србија, Црна Гора, Бугарска и Грчка (чланице Балканског савеза) против Османског царства; завршен је победом Балканског савеза, Лондонским споразумом 30.05.1913; велике битке овог рата су: Кумановска (24.10.1912.), Битољска (16 – 18.10.1912.); српском војском у овом рату су командовали: Радомир Путник, Петар Бојовић, Степа Степановић и Божидар Јанковић; бугарском: Михаил Савов, Иван Фичев, Васил Кутинчев, Никола Иванов, Радко Димитриев и Георги Тодоров; грчком: краљ Константин I, Панајотис Данглис, Павлос Кудуриотис и црногорском: Краљ Никола I Петровић, принц Данило Петровић, Митар Мартиновић и Јанко Вукотић; Турке су предводили: Ахмед Изет – паша, Назим – паша, 13.

Зеки – паша, Есад – паша Топтани, Абдулах – паша, Али Ризах – паша и 14. Хасан Тахсин – паша; Балкански савез је бројао 740000 војника (Србија – 220000, Бугарска – 370000, Грчка – 115000, Црна Гора – 35000), а Османско царство 350000 (у почетку рата); губици обеју страна су непознати; мировним уговором у Лондону закључено је: а) Санџак је подељен између Србије и Црне Горе, б) Бугарска је добила део Тракије западно од линије Енос-Мидија, в) настаје независна држава Албанија, г) Грчка добија Крит, д) није донета одлука о подели Македоније; **ДРУГИ БАЛКАНСКИ РАТ (1913)**: трајао је од 29.06. до 31.07.1913. године; узрок рата била је неподељена територија Македоније у Првом балканском рату; вођен је између Бугарске и балканских савезница Србије, Црне Горе, Грчке, Румуније и Турске; српском војском командовао је Радомир Путник, грчком краљ Константин, румунском престолонаследник Фердинанд I и генерал Александру Авереску; бугаре су предводили генерали Михаил Савов, Никола Иванов, Васил Кутинчев и Радко Димитријев; балканске савезнице имале су укупно око 1000000 војника (Срби 220 – 350 хиљада, Грци 150 – 230 хиљада, Црногорци 12000, Румуни 300 – 500 хиљада и Турци 250 хиљада), а бугари 500 – 600 хиљада; Бугари су имали 65000 погинулих, 100000 рањених, док губици савезника нису познати; најзначајнија битка била је на реци Брегалници 30.06 – 09.07.1913. и завршена је победом српске војске; мир је потписан у Букурешту 10.08.1913.

(1)

_(О). ПРВИ СВЕТСКИ РАТ (1914 – 1918): вођен је између великих сила груписаних у два војно – политичка савеза: Antanta (В. Британија, Русија, Француска, а током рата Италија, САД, Краљевина Србија) и Centralne sile (Немачка, Аустро Угарска, Италија, а током рата Бугарска); непосредни повод за рат био је Сарајевски атентат на аустроугарског престолонаследника Франца Фердинанда 28.06.1914., којег је убио Гаврило Принцип; трајао је од 28.07.1914. до 11.11.1918. (примирје), односно 28.06.1919. (Версајски мир); вођен је на источном, западном, балканском, блискоисточном и италијанском фронту; завршен је победом Антанте, нестанком четири царства: Немачког, Аустроугарског, Руског и Турског, настанком нових држава у централној и источној Европи (Краљевина СХС, Чехословачка, Пољска, Литванија, Летонија, Естонија, ...); савезници су имали 5,711 милиона војних и 3,667 милиона цивилних жртава, а централне силе 4,038 милиона војних и 5,193 милиона цивилних жртава. (1)

БИТКЕ

_(О). БИТКА НА МОХАЧУ (1526): се десила 29.08.1526. између угарске војске Лудвига II и Османлија Сулејмана I Величанственог; угарска војска је имала око 26000 војника, док је турска војска имала око 100000 војника, битка је трајала само два сата; завршена је поразом Угарске војске, чиме је омогућен продор Турака у средњу Европу. **БИТКА КОД КАЧАНИКА (1690)**: се догодила 01.02.1690., између турске и аустријске војске и завршила се поразом аустријске војске; након ње је дошло до Прве велике сеобе Срба када је у Војводину стигло око 100000 људи; **БИТКА КОД ТРАФАЛГАРА (1805)**: вођена је између британске и француске морнарице 21.10.1805; завршена је

победом британске флоте и потврдом њене доминације на мору;Французи и Шпанци су изгубили 22 брода,а Британци ни један;у бици је погинуо Британски адмирал Хорацио Нелсон,Нелсон је имао 17000 морнара и 2148 топова,а Французи и Шпанци 30000 морнара и2568 топова;

БИТКА КОД АУСТЕРЛИЦА(1805):позната под називом „битка три цара“ је једна од највећих победа Наполеона,којом је уништена трећа европска коалиција;догодила се02.12.1805.,а мир је потписан 26.12.1805. у Пожуну; Наполеон је имао 72000 војника и 157 топова,Руси су имали 59000 војника, Аустријанци 16000 војника и 318 топова;

БОРОДИНСКА БИТКА(1812): је једна од најзначајнијих али и најкрвавијих битака у историји Наполеонових ратова;одиграла се у реону села Бородино,115 км западно од Москве; руском војском командовао је генерал Михаил Иларионович Кутузов, а француском Наполеон Бонапарта;Кутузов је под командом имао 110000 војника,10000 резервиста,7000 козака и 640 топова;Наполеон је имао 130000 војника и 587 топова;битка је почела нападом Делзонове дивизије на десно руско крило ујутру у 05.00;Бородино је држала Царска гарда – егері,који су потиснути око 10.00 часова;лево руско крило је нападнуто у исто време и држало се до 12.00 часова;током напада је рањен и од рана умро кнез Багратион;Французи су изгубили 50000 војника и 47 погинулих и рањених генерала;битка се догодила 07.09.1812.године;

БИТКА КОД ЛАЈПЦИГА(1813):је трајала од 16. до 19.10.1813.године и позната је под називом „битка народа“;у бици је учествовало на обе стране 500000 војника;шесту коалицију предводили су Гебхард фон Блихер,престолонаследник Карло XIV од Шведске и Карло фон Шванцерберг;Наполеон је пред битку имао 190000 војника,а савезници су имали 330000 војника;Наполеон је битку изгубио,а после ње је морао да абдицира 06.04.1814. и 28.04.1814. оде у прогонство на острво Елба;

БИТКА КОД ВАТЕРЛОА(1815):догодила се 18.06.1815. и завршена је поразом Наполеона у рату са седмом коалицијом,којом су командовали војвода од Велингтона и Гебхард фон Блихер;Наполеон је поделио своју војску на два дела:лево крило под командом маршала Неја и десно крило под командом маршала Грушија;у бици је учествовало 71947 француских војника, а савезници су имали 67661 војника;битка је завршена у 21.00 час;Наполеон је био коначно поражен и протеран на острво Света Јелена где је и умро 05.05.1821;

БИТКА КОД ИВАНКОВЦА(1805):догодила се 06.(18.)08.1805.године између турске и српске устаничке војске;турску војску је предводио Хафиз – паша(15000 војника),а српску Карађорђе са око 5000 устаника скупљених на брду Гиљ код Јагодине и Миленко Стојковић са око 2000 устаника на Иванковцу код Туприје;битка је завршена победом устаника и погибијом Хафиз – паше;

БИТКА НА МИШАРУ(1806):вођена од 13. до 15.08.1806.(по старом календару од 01.до 03.08.1806.) између Карађорђевих устаника и турске војске на брду Мишар код Шапца;у бици је погинуло око 3000 Турака, а међу њима Синан – паша из Горажда,Кулин – капетан,капетан Мехмед Видајић из Зворника и његова два сина и многи други;

БИТКА НА ДЕЛИГРАДУ(1806):догодила се између 13.07. и 25.09.1806; Срби су имали 37000,а Турци 50000 војника;Србе су предводили 15.

Карађорђе, Станоје Главаш и Младен Миловановић, а Турке Ибрахим – паша; битка је завршена победом српских устаника;

БИТКА НА ЧЕГРУ (1809): догодила се 31.05.1809. (19.05.1809. по старом Календару); Срба је било између 16000 и 18000, а Турака 36 – 40000; Српском војском су командовали Милоје Петровић, Петар Добрњац, Стеван Синђелић, Илија Барјактаревић и Пауљ Матејић, а Турцима: Хуршид – паша; када је Синђелић пуцао у барутану, на пољу битке је остало 16000 Турака и 3000 Срба, а турски паша је саградио тзв. „Теле кулу“ са 952 уграђене српске главе;

БИТКА НА ЉУБИЋУ (1815): одиграла се 08.05.1815.; устанике су предводили Милош Обреновић и Јован Димитријевић, а Турке Ђаја – паша; Срба је било 1500, а Турака 5000; битка је завршена српском победом;

БИТКА КОД ПОЖАРЕВЦА (1815): се догодила око Васкрса 1815.; Србе је предводио Стеван Тодоровић Добрњац; погинуло је 10 Турака и тројица устаника, док је рањених било много на обе стране;

БИТКА КОД КУМАНОВА (1912): је вођена у Првом балканском рату између 23. и 24.10.1912. године између српске и турске војске; командант српске војске је био Радомир Путник, а турске Зеки – паша; Срби су имали 132000 војника, 148 топова и 100 митраљеза, а Турци 65000 војника, 164 топа и 104 митраљеза; Срби су изгубили 4564 војника, (1200 мртвих, 3000 рањених и 327 заробљених);

БИТКА КОД БИТОЉА (1912): трајала је од 16. до 19.11.1912. године; српску војску су предводили Петар Бојовић и Радомир Путник, а турску Зеки – паша; Срби су имали 68000 војника (Прва армија), а Турци 36000 војника; српски губици су били: 3200 погинулих, рањених и несталих; заробљено је 35 официра и 3365 турских војника, а погинуло их 6000; битка је завршена српском победом;

БИТКА НА БРЕГАЛНИЦИ (1913): водила се од 30.06. до 09.07.1913. (17. – 25.06.1913. по старом календару) између српске и бугарске војске; српском војском су командовали: Радомир Путник, Петар Бојовић, Александар Карађорђевић и Живојин мишић, а бугарском: Михаил Савов, Вичо Диков, Кочевски, Радко Димитријев; српска војска је бројала 176000 војника и 253 оруђа, а бугарска 130000 војника и 130 оруђа; губици: Срба 16620 (3000 мртвих), Бугари око 30000; са српске стране у бици су учествовале 1. и 3. армија, 7. пешадијска и 1. коњичка дивизија, а са бугарске 4. армија, македонско – једренско ополчење, 4. дивизије и 3. бригаде; завршена је победом српске војске;

ЦЕРСКА БИТКА (1914): вођена од 16. до 24.08.1914., између српске и аустроугарске војске и завршена победом српске војске; аустроугарском војском су командовали: Оскар Поћорек, Либоријус Ритер и фон Франк, а српском: Степа Степановић и Павле Јуришић Штурм; аустроугара је било 200000, а Срба 180000; Аустроугарска је изгубила 600 официра и 23000 војника (мртвих, рањених, заробљених и несталих), а српска војска 259 официра и 16045 војника (мртвих, рањених, заробљених и несталих); Степа Степановић је после ове битке добио чин војводе;

БИТКА НА ДРИНИ (1914): низ тешких, рововских борби између српске и аустроугарске војске, које су завршене победом српске војске и 16.

зауостављањем аустроугарске офанзиве; српском војском су командовали: Радомир Путник и Павле Јуришић Штурм, а аустроугарском: Оскар Поћорек и Либориус фон Франк; Срби су имали 18500 погинулих а АустроУгарска 17500 погинулих; битка је трајала од 06.09. до 04.10. 1914. године; КОЛУБАРСКА БИТКА (1914): трајала је од 16.11. до 15.12. 1914. године; српском војском су командовали: Радомир Путник и Живојин Мишић, а аустроугарском Оскар Поћорек; српска војска је бројала 253.884 војника, а аустроугарска 300000 војника; српска војска је имала 132000 губитака (мртвих 22000), а аустроугарска 273.804 (мртвих 28276); завршена је победом српске војске, а Живојин Мишић је добио чин војводе. (1)

МИР

- _ (О).КАРЛОВАЧКИ МИР (1699): склопљен је у Сремским Карловцима 26.01.1699. између Аустрије и њених савезница са једне и Турске са друге стране на крају Великог бечког рата уз посредовање Енглеске и Холандије; у овом историјском догађају учествовале су предстанице хришћанске Свете лиге, Русије, Венеције и Пољске; Турску је заступао реисефендија Рами, Аустрију гроф Волфганг Етинген, Русију Прокопије Богданович Возницин, Пољску Станислав Малаховски, Венецију Карло Рацини, Холандију Јакоб Колиер, а Енглеску сер Вилијем Печет; Аустрија је задржала Ердељ, Хрватску, Лику, Славонију и Банију; Турској је припао Банат и доњи Срем; Венеција је добила Мореју, Книн, Сињ, Вргорац и Габелу; Пољска је добила Подолију у данашњој Украјини. (1)
- _ (О).ПОЖАРЕВАЧКИ МИР (1718): потписан је 21.07.1718. између Аустрије и Венеције са једне и Османског царства са друге стране; Османско царство је изгубило Темишварски Банат, северну Србију и северну Босну; Венеција је изгубила поседе на Пелопонезу и Криту које је добила миром у Карловцима 1699, али је задржала Јонска острва и Далмацију; (1)
- _ (Н).МИР У ШЕНБРУНУ (1809): потписан почетком јула 1809. између Француске и Аустрије; Аустрија је изгубила Корушку, Крањску и јадранске луке; Галицију је предала Пољској, а подручје Салцбурга – Баварској. (3)
- _ (С).БУКУРЕШКИ МИР (1812): закључен 28.05.1812. између Русије и Турске, а утицао је на положај устаничке Србије; члан VIII је предвиђао општу амнестију, враћање градова Турској са правом да у њима држи гарнизоне са артиљеријом, док се утврђења подигнута у време устанка морају порушити; остали чланови уговора (16. чланова и два тајна) регулишу договор око пловидбе Дунавом, разграничење, повластице за руске трговце итд. (2)
- _ (О).БЕЛИЧКИ (УСМЕНИ) МИР 1815: споразум између Милоша Обреновића и Марашли Али – паше почетком новембра 1815. године, којим је и званично завршен Други српски устанак. (1)
- _ (О).БУКУРЕШКИ МИР (1913): потписан 10.08.1913., а њиме је завршен Други балкански рат; Србија је добила Вардарску Македонију, Грчка - Егејску Македонију, Румунија - Јужну Добруцу, Турска је вратила град Једрене, док је Бугарској остављена Пиринска Македонија. (1)
- _ (О).БЕЧКИ КОНГРЕС (1814/1815): је био скуп амбасадора великих сила којим

је председавао аустријски државник Клеменс Метерних; В. Британију је 18. представљао министар спољних послова виконт Кастлро, од фебруара 1815. војвода од Веллингтона, а задњих седам дана и гроф од Кланкартуа; Пруску је представљао канцелар Карл Аугуст фон Харденберг и дипломата и научник Вилхелм фон Хумболт; Француску је представљао министар спољних послова Шарл Талејран; Русију је службено представљао министар спољних послова гроф Неселрод, али је цар Александар I Романов сам деловао; главне одлуке: Русија је добила већину Варшавског Војводства и Финску; Пруска је добила 40% Саксоније, делове Варшавског Војводства (Познањ), Данциг (Гдањск), Порајње и Вестфалију; настаје Немачка конфедерација од 34 државе и четири слободна града – Хамбург, Либек, Бремен и Франфурт; Низоземска се уједињује са Белгијом и Луксембургом и додељује се династији Оранских; Швајцарској се гарантује неутралност; Аустрија је добила Тирол и Салцбург, Венецију и бивше Илирске провинције, војводства Тоскану и Модену; В. Британији је потврђена контрола над јужном Африком и укида се трговина робљем. (1)

_(O). БЕРЛИНСКИ КОНГРЕС (1878): је скуп изасланика тадашњих великих сила Немачке, АустроУгарске, Француске, В. Британије, Италије, Русије и Турске, који је под председништвом Ота фон Бизмарка одржан од 13.06. до 13.07. 1878. године; конгрес је сазван ради ревизије Сан Стефанског мировног уговора потписаног 03.03.1878., којим је завршен руско – турски рат; овим миром признате су Румунија, Србија и Црна Гора као суверене државе, а Бугарска као аутономна кнежевина под отоманским сувернитетом (до 1908); од осталих територија Велике Бугарске створена је Источна Румелија под Турском управом; такође, Македонија је остала под Турском управом; Кипар је додељен В. Британији, а БиХ – АустроУгарској; Србија је добила четири округа: нишки, пиротски, топлички и врањски. (1)

_(O). НЕЗАВИСНОСТ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ И ТЕРИТОРИЈАЛНО ПРОШИРЕЊЕ: потврђена на Берлинском конгресу, а Србија је добила четири округа, а Црна Гора градове Никшић, Подгорицу и Бар. (1)

_(O). ОКУПАЦИЈА БиХ (1908): настала је анексијом БиХ Аустроугарској 05.10.1908., а као непосредан повод послужила је Младотурска револуција и преврат у Цариграду изведен 1908. године; овим чином, без претходног договора великих сила, АустроУгарска је учинила очигледну повреду међународних уговора и изазвала живе протесте у Европи; утолико више, што је и Бугарска 04.10.1908. прогласила своју независност; представници православних и муслиманских народних организација дали су онда у Будимпешти (11.10.1908.) изјаву да је анексија извршена без питања и против воље становништва и упутили су посебну делегацију у европске престонице да ту изјаву ставе до знања великим силама; Срби су протесовали у свим престоницама, спаљивали АустроУгарске заставе; западне силе В. Британија и Француска противиле су се анексији, али нису биле спремне да ратују због ње; Русија није ништа предузела; под притиском општег нерасположења у Европи, АустроУгарска је са Османским царством склопила споразум (26.02.1909.), платила јој одштеу од 2,5 милиона круна и почела припреме да силом угуши српске проесте; српска влада је била принуђена (31.03.1909.) да да изјаву да анексија не

погађа њене интересе и да ће на својој територији спречити деловање против АустроУгарске. (1)

- _(O).ПАРИСКИ МИР(1919):мировни конгрес после Првог светског рата у Паризу трајао је од 18.01.1919. до 21.01.1920.године;до маја 1919, конгресом су доминирали представници велике четворке:Француске – Жорж Клемансо,Италије – Виторио Орландо,САД-а – Вудроу Вилсон, и В.Британије – Дејвид Лојд Џорџ;након тога,одлуке је доносило Веће шефова изасланстава земаља победница састављено од министара спољних послова;Мађарској је одузето 60% територија,прикључених Аустрији,Чехословачкој,Краљевини СХС и Румунији. (1)

АУТОНОМИЈА

- _(O).ХАТИШЕРИФ ИЗ 1829:члан 6:пошто прилике које су наступиле од закључења Акерманске конвенције нису допустиле Високој порти да одмах изврши одредбе Оделитог акта о Србији,она се најсвечаније обавезује да ће их испунити без и најмањег одлагања и са највећом тачношћу и да ће одмах вратити шест нахија одузетих Србији и на тај начин осигурати заувек мир и благостање тог верног и покорног народа;ХАТИШЕРИФ ИЗ 1830:усвојен 29.08.1830.,а одлучено је по њему да:1.поменути народ(Срби) имаће потпуну слободу вере у његовим црквама,2.кнез Милош Обреновић је потврђен у достојанству првог кнеза и то ће достојанство остати наследно у његовој породици, 3.он ће продужити управљање земљом у име Високе порте,4.комисије Русије и Високе порте ће одлучити о присаједињењу шест нахија, 5.харач и други порези биће тачно утврђени,13.Турци који имају непокретног имања у Србији и који не би више хтели да имају везе са земљом имаће годину дана времена да их продају Србима по правичним ценама после процене комесара,19.чланови Сената докле год не буду извршили какав тежак преступ против Високе порте или земаљских закона,неће моћи бити свргнути и лишени свог звања; ХАТИШЕРИФ ИЗ 1833:Србија је добила право на вероисповест, избор старешина,независну унутрашњу управу,повратак шест нахија које је Карађорђе ослободио током Првог српског устанка,а које нису биле део Београдског пашалука,слободу трговине,подизања школа, болница и штампарија,забрану насељавања Турака у Србију и право на исељавање Турака из Србије,осим у градовима са утврђењима; Порта је Бератом потврдила кнеза Милоша Обреновића за наследног кнеза;пореске обавезе се процењују на 2.350.000 гроша,које ће се исплаћивати Порти сваке године на Ђурђевдан и Митровдан; ХАТИШЕРИФ ИЗ 1838:овим уставом власт кнеза Милоша била је ограничена Совјетом,чије чланове кнез није могао да смени;усвојен је између 10 – 12.(22 – 24. по новом) 1838.године. (1)
- _(O).ДАНАК:порез,трибут који побеђен или слабији народ периодично Плаћа победиоцу или јачем у знак признања суверенитета. (1) 19.

ДРЖАВНА НЕЗАВИСНОСТ

20.

- _ (Н). НЕЗАВИСНОСТ САД – а: документ (Декларација) о независности САД (америчких колонија) од енглеске матице; написао ју је Томас Џеферсон, а у америчком конгресу је усвојена 04.07.1776. године; потписали су је сви ондашњи конгресмени Њу Хемпшира, Масачусетса, Род Ајленда, Конектиката, Њујорка, Њу Џерсија, Пенсилваније, Делавера, Мериленда, Вирџиније, Северне Каролине, Јужне Каролине и Џорџије. (3)
- _ (О). НЕЗАВИСНОСТ СРБИЈЕ: је стечена после српско – турских ратова 1876 – 1878, на Берлинском конгресу, а добила је и територијално проширење на четири округа. (1)
- _ (О). НЕЗАВИСНОСТ ЦРНЕ ГОРЕ: потврђена на Берлинском конгресу 1878. године. (1)
- _ (С). НЕЗАВИСНОСТ БУГАРСКЕ: објавио ју је кнез и краљ Фердинанд I од Бугарске 22.09.1908. године у цркви Светих Четрдесет мученика. (2)
- _ (С). НЕЗАВИСНОСТ РУМУНИЈЕ: проглашена 1877. године. (2)

ДЕМОКРАТИЈА

- _ (О). ГРАЂАНСКЕ СЛОБОДЕ: обухватају основна права загарантована сваком грађанину (право на живот, самоодбрану, праведно суђење, личну одбрану, слободу говора, вере и окупљања); најчешће су дефинисане и заштићене уставом и представљају брану од самовоље власти; могу се суспендовати током ванредног стања или рата. (1)
- _ (О). ДЕКЛАРАЦИЈА О ПРАВИМА ЧОВЕКА И ГРАЂАНИНА: један је од најосновнијих елемената француске револуције, који појединачна и колективна права народа према држави; усвојена је од стране Уставотворне скупштине 26.08.1789. године, као први корак ка доношењу Устава. (1)

УСТАВ

- _ (Н). УСТАВ САД – а из 1787: донесен је на уставној конвенцији у Филаделфији 17.09.1787. године; њиме су САД претворене у федералну државу; устав је формално ступио на снагу 21.06.1787. године, а почео се примењивати од 13.09.1788. године; устав је до данас на снази, а састоји се из preamble и седам великих чланова или параграфа; допуњен је са 27 амандмана, првих 10 амандмана чини Повеља о правима; извршну власт врши председник САД, законодавну Конгрес, а судску Врховни суд. (3)
- _ (С). УСТАВ ФРАНЦУСКЕ из 1791: проглашен је 03.09.1791., а њиме је Француска постала грађанско – демократска уставна монархија са строгим поделом власти на извршну, законодавну и судску; на челу државе и даље је био краљ, али сада ограничен у владавини; законе је доносила Уставотворна скупштина преименована у законодавну скупштину, док је краљ имао право *veto* и извршну власт; Француска је подељена на 83 департмана, цехови су укинута и тиме је омогућен слободан развој занатства, индустрије и трговине; сељаци су постали закупци земље на којој су радили, а бирачко право је дато пунолетним мушкарцима са имовином одређене вредности. (2)

- _(О). СРЕТЕЊСКИ УСТАВ из 1835: донет у Крагујевцу на Сретење 02./15.02. 1835. године; по уставу централни органи власти су: кнез, државни савет и народна скупштина; кнез је неприкосновена и не одговорна личност; његово достојанство је наследно; извршну власт деле кнез и Државни совјет; Совјет у свом саставу има шест попечитељстава (министарстава): спољашњи послови, унутрашњи послови, правосуђе, финансије, војска и просвета; Народна скупштина се састајала о Ћурђевдану, а главна функција јој је да одреди данак за годину дана; судска власт припада: окружним судовима, Великом суду у другом степену као апелацији и одељењу Државног совјета; права и слободе грађана прокламоване уставом су: неприкосновеност личности, право на законито суђење, слобода кретања и настањивања, неповредивост стана, право на избор занимања. (1)
- _(С). УСТАВ из 1888: велика народна скупштина је изгласала Устав 21.12. 1888. године; прокламована је заштита слободе од самовоље државне власти; забрањен прогон српских грађана; прописан начин лишења слободе, извршења претреса; забрањени су преки судови, забрањено је извршење смртне казне за политичке кривце; обезбеђена је слобода штампе; уведена је слобода збора, договора и удруживања; избори су били тајни и непосредни; бирачко право су имали држављани са навршеном 21 – ом годином живота и који су плаћали бар 15 динара непосредног пореза држави; војници нису имали право гласа; законску иницијативу су имали краљ и Народна скупштина, контрола владе се спроводила путем интерпелација, питања и анкета, буџетског права те министарске одговорности. (2)

ЗАКОН

- _(Н). КАНУНИ: су закони које је доносио султан у Османском царству независно од шеријетског закона; они су се темељили на рационалним, а не религијским принципима и првенствено су спадали у области јавног и административног законодавства; већину ових закона доносила је централна влада, онда су их проверавалу велики везир и нишанџија, а на крају се носили на потпис султану и тек онда тај канун је добијао законску снагу. (3)
- _(Н). ШЕРИЈАТ: као правна норма представља скуп свих прописа из области верског и световног права на основу којих су уређени односи у исламској заједници; шеријат је божански закон ислама. (3)
- _(С). СРПСКИ ГРАЂАНСКИ ЗАКОНИК из 1844: рад на доношењу српског грађанског законика иницирао је кнез Милош Обреновић, који уз помоћ аустријских власти ангажује правника и књижевника Јована Хаџића на изради грађанског законика; проглашен је 25.03.1844.; првобитни текст законика више пута је мењан и допуњаван; најважније измене су настале уношењем прописа о паулијанској тужби 1864., о старатељству 1872. и о форми тестаментa 1911. године. (2)
- _(С). ОПШТИ ИМОВИНСКИ ЗАКОНИК из 1888: доношење оваквог законика црногорски књаз Никола Петровић поверио је 1872. године Валтазару 21.

Богишићу, професору словенског права у Одеси; Богишић је законик припремао на основу студиозног испитивања народног живота и правних обичаја Црногораца; законик је писан језгровитим, народним језиком, дефиниције су му јасне и прецизне, а терминологија се уклапа у правну материју и дух народног језика. (2)

- _(О). СРПСКЕ ПРИВИЛЕГИЈЕ 1690 – 1695: деле се на пет засебних привилегија цара Леополда I: а) од 06.04.1690. = „да се уз аустријску војску дигну против Турака не напуштајући своја огњишта и њиве, а он им за то обећава поред загарантоване слободе и права вероисповести и права бирања војводе, још и друге разне повластице; б) од 21.08.1690. = дате Србима после преговора са епископом Исаијом Ђаковићем, који чине основ српској црквено – народној самоуправи у монархији; в) од 11.12.1690. = протекционална диплома издата преко Угарске дворске канцеларије; г) од 20.08.1691. = којом се власт српског архи – епископа поред црквених ствари продужује и на световне ствари српског народа и д) од 04.03.1695. = преко Угарске дворске канцеларије којом је одобрена духовна организација српске цркве, потврђени епископи и загарантоване ранијим привилегијама дата права и повластице. (1)

УСТАНОВЕ(ИНСТИТУЦИЈЕ)

- _(О). СКУПШТИНА: највиши орган у међународним политичким организацијама, некада Друштво народа, данас Организација Уједињених нација; у њој су заступљене све државе – чланице преко својих изасланика; народна скупштина, представничко тело у држави, је по правилу највиши орган. (1)
- _(О). СУД: законом одређен орган чији је задатак да исправља или кажњава повреде прописа и тако осигурава заштиту права лица и правилну примену закона. (1)
- _(О). ВОЈСКА, ТУРСКА (ЈАНИЧАРИ): турска стајаћа пешадија; основао ју је султан Орхан у XIV веку од потурчене деце хришћанских поданика у турској, а касније је Мурат II попуњавао редове јаничара тако што су од хришћанске раје одузимани седмогодишњи дечаки и то свако десето дете (данак у крви); строго верско и војничко васпитање и многе повластице начинили су од јаничара најбољу турску војску, а најдаровитији од њих постајали су високи државни достојанственици; Мурат II дозволио је да се у јаничаре примају и Турци, а 1638. укинута је одузимање хришћанске деце; са опадањем турске моћи, јаничари изазивају буне и нереди, и постају опаснији за власт султана него за непријатеља; Мехмед II је 1826. године угушио у крви њихове побуне у Цариграду, укинуо јаничаре и увео пизаме тј. редовну војску. (1)
- _(О). ЦРКВА: у свакодневној употреби има значење: религија, црквена организација и храм; најпознатије религије са организованим црквама су: православна, католичка, разне протестантске религије, исламска, будистичка, ламаистичка и др; свака црквена организација заснива се на заједници верника у којој руководећу улогу има хијерархијско и углавном 22.

привилеговано свештенство;уз то,ниједна црква се не може замислити без догми,обрета,култова и верско – црквене литературе. (1)

_(Н).НАМЕСНИШТВО;ПРВО НАМЕСНИШТВО(1839 – 1840):чинили су га Јеврем Обреновић,Тома Вучић Перишић и Аврам Петронијевић,а владало је уместо оболелог Милана Обреновића,сина кнеза Милоша;
ДРУГО НАМЕСНИШТВО(1868 – 1872):чинили су га генерал Миливоје Петровић Блазнавац,Јова Ристић и Јован Гавриловић;управљали су за време малолетства кнеза Милана Обреновића;
ТРЕЋЕ НАМЕСНИШТВО(1889 – 1893):чинили су га Јован Ристић, Коста Протић и генерал Јован Бели Марковић,а управљало је државом за време малолетства краља Александра Обреновића. (3)

_(О).МАТИЦА СРПСКА(НЕКАДА И ДАНАС):је најстарија књижевна, културна и научна институција српског народа ,основана у Пешти 04./16.02.1826.године;оснивачи Матице српске били су пештански Срби: Гаврило Бозитовац,Јован Деметровић,Јосиф Миловук,Петар Рајић, Андрија Розмировић,Георгије Станковић и Јован Хаџић;први председник је био правник и књижевник Јован Хаџић,а први формално изабрани секретар правник и новинар Теодор Павловић;од свог оснивања представља установу свесрбског,саборног карактера;своју делатност развијала је махом захваљујући добротворима,међу којима је најзначајнији Сава Текелија(1761 – 1842),који је сву своју имовину тестаментом завештао својој задужбини Tekelijanum и Матици српској;седиште Матице српске се налазило у Пешти до 1864.године,када је пресељено у Нови Сад;у данашњем седишту,задужбини Марије Трандафил из 1912. у улици Матице српске 1 у Новом Саду,Матица српска се налази од 1927.године;председништво Матице српске изабрано је на Скупштини 15.05.2004.године,са мандатом од четири године,чинили су:председник проф.др Божидар Ковачек,потпредседници Миро Вуксановић,академик Димитрије Стефановић и проф. Др Драгослав Херцег,секретар Павле Станојевић;председништво изабрано 2008.године чинили су:председник академик Чедомир Попов,потпредседници проф.др Славко Гордић, академик Димитрије Стефановић и проф.др Слободан Ђурчић, генерални секретар је проф.др Душан Николић. (1)

РЕЛИГИЈА И ЦРКВА

_(О).СРПСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА(ПАТРИЈАРШИЈА):

је помесна аутокефална црква;има ранг патријаршије;Срби су примили хришћанство у VII веку,али тада још нису имали сопствену црквену организацију,потпадали су под јуридикцију Охридске архиепископије; Свети Сава је 1219.године рукоположен од стране цариградског патријарха Манојла I за архиепископа српских и приморских земаља,а српска црква добила аутокефалност(самосталност) и достојанство архиепископа;српска архиепископија постојала је до 1346.године,а седиште јој је било у манастиру Жича,а од 1253. у Пећи;године 1346. уздигнута је у ранг патријаршије на државном сабору у Скопљу,када је и Стефан Урош IV Душан крунисан за цара;падом Србије под Турску власт 1459. била је укинута,а затим је обновљена 1557 године;због учешћа и подизања буна против Турске власти и државе,укинута је 1776,

Одлуком султана Мустафе III и од тада је под управом Цариградске патријаршије; 1879. године је поново добила аутокефалност; 1920. год. оснива се Српска православна црква (Пећка патријаршија); на челу СПЦ као њен врховни поглавар налази се патријарх српски са титулом „архиепископ пећки, митрополит београдско – карловачки и патријарх српски“; највиша црквено – јерархијска тела су Свети архијерејски сабор, Свети архијерејски синод и Велики црквени суд, а највиша црквено - самоуправна тела су Патријаршијски савет и Патријаршијски управни одбор; СВЕТИ АРХИЈЕРЕЈСКИ САБОР СПЦ је највише јерархијско представништво и црквено – законодавна власт, као и врховна судска власт дефинисан уставом СПЦ; чине га сви архијереји и викарни епископи под председништвом патријарха; СВЕТИ АРХИЈЕРЕЈСКИ СИНОД СПЦ је највиша извршна (управна и надзорна), као и судска власт у свом делокругу дефинисаним уставом СПЦ; састављају га патријарх српски као председник и четири епархијска архијереја као чланови; ВЕЛИКИ ЦРКВЕНИ СУД СПЦ је виша црквена судска власт за кривице свештеника, монаха и световњака и црквенобрачне спорове; ПАТРИЈАРШИЈСКИ САВЕТ СПЦ је врховно уредбодавно представништво у пословима спољашње (материјално – финансијске) црквене управе; ПАТРИЈАРШИЈСКИ УПРАВНИ ОДБОР СПЦ је врховна извршна (управна и надзорна) власт над црквено – самоуправним органима и извршни орган Патријаршијског савета. (1)

- _ (О). КАРЛОВАЧКА МИТРОПОЛИЈА: је била самостална српска црквена област у Хабзбуршкој монархији; захваљујући царским повластицама све до XIX века, карловачки митрополити били су најзначајнији представници српског народа и имали су пресудан значај у пословима верске и световне природе; од године 1848. до 1913. митрополит карловачки је почасно носио титулу патријарха српског; први патријарх је проглашен на Мајској скупштини у Сремским Карловцима и био је то Јосиф Рајачић; последњи карловачки митрополит (патријарх) био је Лукијан Богдановић (1909 – 1913); након његове смрти, седам године је трон био упражњен, а 1920. митрополија је спојена у јединствену српску патријаршију. (1)
- _ (О). ПРАВОСЛАВНИ/КАТОЛИЦИ/МУСЛИМАНИ: Pravoslavci – друга највећа хришћанска вероисповест на свету; настало је у I веку, утврђено на седам васељенских сабора, а под данашњим именом се води од XI века; Katolici – хришћански огранак чији је наук дефинисан на 21 екуменском концилу; у називу је означена универзалност хришћанске еванђеоске поруке, намењене сваком човеку, народу, језику, култури цивилизацији и друштву, што је једно од четири обележја сваке хришћанске цркве; Muslimani – припадници исламске верске заједнице. (1)
- _ (О). ИСЛАМ, ИСЛАМИЗАЦИЈА (ДАНАК У КРВИ): Islam – најмлађа једнобожачка религија по времену настанка (622.); оснивач је био Мухамед, а главно светилиште је Мека; Islamizacija – процес насилног превођења хришћана у исламску веру, који је нарочито био заступљен на Балканском полуострву (Црна Гора, БиХ, Стари Рас); Danak u krvi – давале су 24.

турској царевини њене покрајине које су биле насељене хришћанима; вршио се тако што су Турци одабирали хришћанске дечаке, у доби од 8 до 16 године и одводили их у Цариград, где су васпитавани за јаничаре; то се догађало периодично, сваке пете године; уведен је средином XV, а укинут крајем XVII века. (1)

- _ (О). ПОКАТОЛИЧАВАЊЕ/ГРКО – КАТОЛИЦИ: верска организација која се служи грчко – византијским црквеним обредима, а признаје римског папу за поглавара; први корак у том погледу било је проглашење тзв. Флорентинске уније између католичке и православне цркве на црквеном сабору у Фиренци 1439. године, када је Византија морала да пристане на унију пошто је била притешњена Турцима, па је очекивала помоћ са запада; број њених припадника повећао се после уније из 1596. год. (1)
- _ (С). УНИЈА ЋЕЊЕ: процес насилног превођења Срба у католичку веру, с тим што су Срби могли да задрже своје обичаје и начине проповедања вере, али су морали да признају папу за врховног црквеног поглавара. (2)
- _ (С). ЦРКВЕНА ХИЈЕРАРХИЈА (ПРАВОСЛАВНЕ – КАТОЛИЧКЕ ЦРКВЕ) код православних = патријарх, архиепископи, епископи (владике), игуман, свештеник (поп); код католика = папа, надбискуп, бискуп (кардинал), опат, поп. (2)
- _ (О). СЕОБЕ СРБА ОД XVI ДО XIX ВЕКА: прва велика сеоба Срба догодила се крајем 1689. и почетком 1690. године, а њу је предводио патријарх српски Арсеније III Црнојевић (Чарнојевић), када је у Аустрију прешло 37000 породица (око 185000 људи); на Косову и Метохији 360 села је остало пусто, а Пећ, Призрен и Ђаковица добијају постепено турски и албански карактер; друга велика сеоба догодила се 1739/1740. под вођством патријарха Арсенија IV Јовановића. (1)

ПОЛИТИКА

- _ (С). ПОЛИТИЧКИ ПРОГРАМ: је конкретизација идеологије и образложење непосредних политичких циљева за које се странка залаже и бори, као и редства и методе њеног политичког деловања. (2)
- _ (О). НАЧЕРТАНИЈЕ: некадашњи тајни документ „спољашње и националне политике Србије“, који је крајем 1844. године министар унутрашњих дела Илија Гарашанин (1812 – 1874) за кнеза Александра Карађорђевића (1841 – 1858); први пут је у целости објављено 1906. године; према Начертанију, Србија је требало да ради на ослобађању Срба и осталих Словена и на припајању области Босне, Херцеговине, Црне Горе и Северне Албаније, тада у саставу Османског царства, те Срема, Бачке и Баната, тада у саставу Аустроугарске. (1)
- _ (О). НИШКА ДЕКЛАРАЦИЈА (1914): Краљевина Србија је прва у Првом светском рату објавила своје ратне циљеве; то је учињено 07.12.1914. на заседању у Нишу, у форми Владине изјаве коју је прихватила Народна скупштина; Србија је истакла, не српски ратни циљ – уједињење Срба, него југословенски – уједињење Срба, Хрвата и Словенаца; изјаву о ратним циљевима дала је нова, коалициона влада, састављена од 25.

представника радикалне,самосталне радикалне и напредне странке;том владом замењена је хомогена „старорадикалска“ влада,у време друге офанзиве Поћорекове „казнене експедиције“,када се водила борба за државни опстанак;Пашић,који је био председник нове владе,није био састављач Нишке декларације,а као њен састављач обично се наводи самостални првак Милорад Драшковић. (1)

_(О).КРФСКА ДЕКЛАРАЦИЈА(1917):је документ који су 20.07.1917. донели Влада Краљевине Србије и Југословенски одбор,а чији ставови су прихваћени током Крфске конференције;по одредбама споразума, основна начела уређења будуће заједничке државе су била: назив државе – Краљевина Срба,Хрвата и Словенаца;уређење – уставна, демократска и парламентарна монархија на челу са династијом Карађорђевић;територија – сва теиторија насељена Србима,Хрватима и Словенцима;равноправна употреба три имена народа,писма и вероисповести;једнакост свих грађана;једнако опште бирачко право и тајно гласање. (1)

_(С).УСТАВОБРАНИТЕЉИ:су били носиоци борбе против самовлашћа кнеза Милоша Обреновића;залагали су се за доношење Устава и закона којим ће Милоева власт бити ограничена и успели су да се изборе за доношење Турског устава,а потом и за милошево(1839) и Михаилово(1841) одустајање од власти;пошто су довели за кнеза Александра Карађорђевића,они су у највећој мери владали земљом; носиоци уставобранитељског режима били су:Тома Вучић Перишић, Аврам Петронијевић,Стојан и Алекса Симић,Милутин и Илија Гарашанин. (2)

_(С).РАДИКАЛНА СТРАНКА:прва политичка странка основана у Србији; настала је 08.01.1881. објављивањем њеног програма у листу „Самоуправа“;прва главна скупштина Народне радикалне странке била је јула 1882. у Крагујевцу;на њој је усвојен радикалски програм, а за председника Главног одбора изабран је Никола Пашић;њени оснивачи и потоњи прваци били су Аца Станојевић,Пера Велимировић,Јован Ђаја,Андра Николић,Стојан М.Протић,Димитрије Катић, поп Милан Ђурић,генерал Сава Грујић и други;из Народне радикалне странке издвојила се,после стварања фракције 1901.„млађе крило радикала;они су 1905. после неуспешног помирења са старијим радикалима,образовали своју странку под именом Самостална радикална странка чији су представници били Љубомир Стојановић и Љубомир Давидовић,а из које ће после Првог светског рата настати Демократска странка;ЛИБЕРАЛНА СТРАНКА:формално је основана 1881.(стварно после Првог светског рата);за време Уставобранитеља, либерали су представљали опозицију,а међу њима су били најистакнутији Владимир Јовановић,Јеврем Грујић,Милован Јанковић,Стојан Бошковић,Алимпие Васиљевић и Јован Илић;први облик њиховог политичког организовања представља „ Дружина младежи српске“, основана 1847.,а њен рад је забрањен 1851;они су оснивачи „Уједињене омладине српске“,а њен члан и председник постаје касније Јован Ристић;НАПРЕДЊАЧКА СТРАНКА:основана је у 26.

јануару 1881.око групе младоконзервативаца окупљених око листа „Видело“;прваци напредњачке странке су били Милан Пироћанац (од 1886.први председник),Милутин Гарашанин(од 1898.други председник),Стојан Новаковић(председник после обнове 1906.) и Чедомил Мијатовић;у прво време су били у савезништву са радикалима али су брзо ушли у сукоб и око власти и око политичких начела;донела је прве напредне законе о просвети,судовима, политичким странкама,народној банци и стајаћој војсци.(2)

МЕЂУНАРОДНИ ОДНОСИ

- _ (О).ДИПЛОМАТИЈА:вештина одржавања међународних односа и вођења међународних послова;умешност у одбрани интереса своје земље у придобијању страних влада за политику своје земље. (1)
- _ (О).ВЕЛИКЕ СИЛЕ:у XIX и почетком XX века велике силе биле су: В.Бризанија,Француска,Италија,Немачка и САД. (1)
- _ (Н).СВЕТА АЛИЈАНСА(1815):основана 26.09.1815.на Бечком конгресу; основна почетна идеја Свете алијансе била је да се брине за светски мир;постоје две чињенице око оснивања ове организације:прва,да је сам разлог оснивања организације гушење сваког могућег револуционарног покрета у Европи,а друга,искључивање Отоманског царства из Свете алијансе;први конгрес је одржан у Ахену,октобра 1818.,када је Француска успела да отплати ратну одштету од 700 милиона франака,насталу током Наполеонове владавине;коначан ударац опстанку Свете алијансе задаће јулска револуција у Француској 1830.године;ТРОЈНИ САВЕЗ 1879. – 1882.(НЕМАЧКА,ИТАЛИЈА, АУСТРО – УГАРСКА):војна алијанса која је била на снази од 1882. до почетка Другог светског рата;свака од сила потписница се обавезала да ће упутити војну помоћ било којој од савезница уколико ова буде нападнута од стране неке друге силе. (3)
- _ (О).ТРОЈНА АНТАНТА 1895. – 1907.(РУСИЈА,ВЕЛИКА БРИТАНИЈА, ФРАНЦУСКА):је назив за савез уговорен током 1907;током Првог светског рата савезу је пришло 25 држава,али оне све нису имале удела у рату. (1)
- _ (О).БАЛКАНСКИ САВЕЗ(1912):представљао је групу држава удружених у савез уочи Балканских ратова;чланице савеза биле су:Србија,Грчка, Црна Гора и Бугарска;идејни творац савеза био је српски председник владе и министар спољних послова Милован Миловановић;циљеви савеза у Првом балканском рату били су ослобађање преосталих делова Балкана од Османске власти и сузбијање интереса Немачке и Аустро Угарске за експанзију према истоку;у Другом балканском рату савезници су се удружили против Бугарске,која је прва и без објаве рата напала Србију код реке Брегалнице. (1)

ЛИЧНОСТИ

- _(С). ПЕТАР ВЕЛИКИ:(1682 – 1725),руски цар,који је највише допринео 28. европеизацији своје земље;као дечак се дружио са вршњацима и дечацима из немачког предграђа Москве,учећи од њих занате,рад са алатима и интересујући се за војску;1689.збацио с авласти своју сестру Софију и њеног првог министра В.В.Галицина;окружио се потом провереним пријатељима:шкотланђанином генералом Гордоном и швајцарцем Лефором;1696.заузео од Турака тврђаву Азов на ушћу реке Дон;затим је отишао на велики пут по Западној Европи где је обишао Пруску,Бранденбург,Холандију,Енглеску и Беч;сазнао је 1698.за побуну стрелаца („опричника“) па их је по повратку прогонима и убиствима уништио као политичку снагу;подстицао је гајење нових пољопривредних култура,градњу путева и канала;увео је обавезну војну службу и стајаћу војску са преко 200000 пешадинаца,артиљераца и коњаника;уместо бољарске думе увео Сенат(1711),који се бринуо о законодавству,администрацији и судству;отворио је „Тајну дворску канцеларију“са полицијом која је бринула о реду и миру и уходила „државне непријатеље“;земљу је поделио на 8 провинција на челу са војним гувернером(губернатором);унапредио је школство и отворио поморску академију и школе за инжењерство,медицину и артиљерију у које су ишли синови племића;у северном рату(1700 – 1721) против Шведске,освојио је ушће реке Неве и на њему подигао јако утврђење у које је сместио престоницу коју је назвао Санкт Петербург(1703);после победе код Полтаве(1709) над швеђанима,био је принуђен да води рат на два фронта,па је био приморан да се повуче 1771.године;1718.године припојио је Естонију и Летонију;слао је војно – научне експедиције у Сибир,а нешто касније и до Аљаске (Беринг 1732). (2)
- _(С).МАРИЈА ТЕРЕЗИЈА:(1717 – 1780),римско – немачка,односно,аустројска царица(1740 – 1780) ћерка цара Карла VI;по доласку на престо,изгубила је Шлезију у рату са Пруском;од 1741. до 1745. ратовала је са коалицијом француско – баварских трупа;исте године по протеривању страних трупа (1745) удала се за Фрању Лотариншког;предузела је реформе да ојача јединство своје државе и ауторитет владара;установила је заједнички Државни савет и заједничка министарства,створила је врховну судску институцију и извршила реформу судства,реформу војске по пруском узору и увођењем урбара регулисала односе између кметова и спахија;као просвећени апсолутиста смањила је утицај цркве и свештенства на просвету и друге државне послове,а подигла је велики број основних школа за просвећивање народа. (2)
- _(С).НАПОЛЕОН БОНАПАРТА(Ајачио,Корзика,15.08.1769. – Света Јелена 05.05.1821.),француски војсковођа и цар(1804. – 1814/1815.),један од највећих војсковођа у историји;од 1779.се налазио у Војној школи Бријен-Ла – Шатоу,у Шампањи,одакле је 1784.прешао на Војну академију у Паризу у којој је 1785. положио официрски испит;прво је служио у гарнизону Валанс,на југу Француске,а затим у Оксону,код Дижона,где га је затекла револуција и из 1789.године;у 24 – ој години стиче генералски

чин(1793.);рат са Аустријом у Северној Италији завршио је победом, 29. а мир је потписан у граду Кампоформију 17.10.1797;23.07.1798. поразио египатски војску у бици код пирамида,а по повратку из Египта извршио државни удар 09.11.1799. и увео конзулство уместо директоријума; ратовима са III и IV коалицијом однео победе над аустријанцима код Улма и Аустерлица 02.12.1805;над пруском код Јене и Ауерштата 1806, 08.02.1807. код Пројсиш Ајлауа и 14.06.1807. код Фридланда,чиме их је натерао на мир у Тилзиту 07. – 09.07-1807.; походу на Русију,после Бородинске битке 07.09.1812. ушао у Москву,али је из ње отишао после месец и по дана;затим је поражен од VI коалиције у бици код Лајпцига („Битка народа“);послат је у изгнанство на острво Елба 28.04.1814.,а вратио се 21.03.1815.и формирао „владу сто дана“;коначно је поражен у бици код Ватерлоа 18.06.1815. и прогнан на острво Света Јелена,где је и умро 05.05.1821.;познат је по доношењу закона „Наполеонов кодекс“ 11.05.1804. (2)

_(C).ОТО фон БИЗМАРК:(1815 – 1898),водећа личност немачког уједињења и један од најмоћнијих политичара друге половине XIX века;успешно је обављао дужност канцелара Пруске(1862 – 1871),а потом и Немачке (1871 – 1890);управљао је државом чврстом руком,предузимајући оштре мере против либерализма и радничких покрета,па је добио надимак „Гвоздени канцелар“;повукао сиз политике 1890. и остатак живота провео пишући мемоаре. (2)

_(O).ДОСИТЕЈ ОБРАДОВИЋ:(1742 – 1811),један од најзначајнијих српских просветитеља;као младић замонашио се у манастиру Хопово,али га је ускоро напустио схвативши да се тај живот доста разликује од животописа светаца и његових младалачких идеала;1783.године штампано је његово најважније дело „Живот и прикљученија“,аутобиографија која говори о потреби образовања и заосталости калуђера које оштро напада;1804. одлази у Србију,где постаје први министар просвете у устаничкој влади;био је Карађорђево саветник и учитељ његовог сина, будућег кнеза Александра Карађорђевића;основао је Велику школу у Београду,која се сматра претечом данашњег универзитета;умро је 1811. и сахрањен испред улаза у Саборну цркву у Београду. (1)

_(O).ВУК СТЕФАНОВИЋ КАРАЦИЋ:(Тршић код Лознице,06.11.1787. – Беч,25.01.1864),српски лингвиста,етнограф и историчар,реформатор српског и хрватског књижевног језика,савременик Првог и Другог српског устанка,настајања нововековне српске државе и укидања феудализма,једна од најзначајнијих личности новије српске историје; школу је учио у Лозници и манастиру Трноша;на почетку Првог српског устанка био је писар код хајдучког харамбаше Ђорђа Ђурчије, а после његове погибије отишао је у Сремске Карловце да продужи школовање,1807.се вратио у Лозницу,а потом је отишао у Београд и постао писар у Совјету(државној влади);1808.је похађао Велику школу, а 1809/1810. тешко оболео,лечио се у Мехадими,Новом Саду и Будимској бањи,али је остао хром у леву ногу и до краја живота помагао се штупом; у Пешти се упознао са Димитријем Давидовићем,Димитријем Фушићем, Савом Мркаљем;по повратку у Србију радио је кратко време као учитељ

у Београду,а од 1811. до 1813.као државни чиновник у царинској и 30. порезничкој служби у Кладову,Буковчи,Брегову и Неготину;по слому устанка избегао је у Панчево,а онда отишао у Беч;1814.објавио је књигу народних песама, 1815. граматиком(писменицу);1818.године је објавио ријечник(са граматиком) у којем је објавио реформу књижевног језика; у Бечу се оженио Аном Краус,са којом је добио 13-оро деце,али су у животу остали само ћерка Мина и син Димитрије. (1)

_(О).КАРАЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ:(Вишевац,14.11.1762. – Радовањски луг, 25.07.1817.),вожд Првог српског устанка(1804 – 1813) и родоначелник владарске династије Карађорђевића;1787.пребегао у Срем,а у јануару 1788.ступио у фрајкор Михаила Михаљевића и у чети Петра Соколовића учествовао 17.01.1788. у другом покушају аустријанаца да заузму Београд;по завршетку рата,вратио се у Србију,настанио се у Тополи и почео да стиче углед као домаћин и трговац;на збору у Орашцу 1804. изабран за вожда побуњеног народа против дахија,а у боју на Иванковцу августа 1805. зауставио улазак царских трупа у устаничку територију;01./13.08.1806. зауставио на Мишару босанску војску,а затим на Делиграду спречио продор Турака уз Ј.Мораву;крајем 1806.(30.11/12.12) заузео град Београд,а 26.12.1806./08.01.1807. и тврђаву;1809.освојио Сјеницу и Нови Пазар,али је морао да се врати,због пораза устаника код Ниша(Чегар) и заустави Турке на Морави;своју командантску храброст и способност показао је у биткама код Варварина(18. – 20.09.1810.) и Лознице(17. -19.10.1810.);пред слом устанка,видевши неслогу старешина,оболео,прешао је 03.10.1813. у Земун,а одатле је пребачен у манастир Фенек,а потом по налогу аустријских власти интерниран у Петроварадин,а од јануара 1814, у Грац;крајем 1814. добија дозволу да оде у Русију,у град Хотин;у јулу 1817.,кујући планове са грчком Хетеријом,прешао је у Србију,али је по наређењу Милоша Обреновића убијен. (1).

_(О).МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ:(Средња Добриња,18.03.1783. – Београд,26.09.1860.),вођа Другог српског устанка(1815),кнез српски(1815 – 1839, 1858 – 1860),творца нововековне српске државе(проглашена 1830); у Првом српском устанку учествује од првог дана са полубратом Миланом и постаје рујанско – руднички војвода;тешко је рањен у борби за Ужице 1807;у време слома устанка истакао се у борбама на Равњу; одбио је да напусти Србију и остао је да дели судбину са својим народом;предао се Турцима тек у јануару 1814,а нови београдски везир Сулејман – паша Скопљак га је поставио за обор – кнеза крагујевачке и рудничке нахије;у септембру 1814. приморан је да учествује у гушењу Хаџи – Проданове буне;када су Турци увели нове намете,почели одузимати оружје од народа и убијати виђеније Србе,Милош је 23.04.1815. прогласио Други српски устанак у Такову и постао вожд устанка; обедио је војску паше Скопљака у бојевима на Љубићи,Палежу,Дубљу и Пожаревцу;када су у лето 1815. на Србе кренуле војске из Босне под Хуршид – пашом и из Ниша под румелијским беглербегом Марашли Али – пашом,ступио је у преговоре на Дрини и Морави;до споразума је дошло 07.11.1815.,што је представљало крај Другог српског устанка;

смењен је Сулејман – паша, а нови београдски везир постаје Марашли Али – паша; 1817. године Милош је проглашен за наследног кнеза; другим хатишерифом, прочитаним на дан Св. Андрије Првозваног 12/13.12.1830., Србија је проглашена за аутономну државу (кнежевину) у оквиру Турског царства, са потпуном унутрашњом самоуправом; трећим хатишерифом, приспелим у Крагујевац 04.12.1833., Србији је припојено шест нахија (Крајина с Кључем, Црна Река, Алексинац с Ражњем и Параћином, Крушевачка, део Старог Влаха, Јадар и Рађевина) утврђена је висина данка, а Турци су могли да живе само у утврђеним градовима, а рок за иселјење цивилног становништва померен је са једне на пет година; али, због свог апсолутизма кнез Милош је против себе имао многе противнике, који су против њега дизали буне: (Абдулина и Добрњчева из 1821, Ђакова 1825, Чарапићева 1826), али је после буне Милете Радојковића из 1835, морао народу да да Устав (фебруар 1835. – Сретењски устав), али је он већ у марту 1835. био укинут; његови противници су му наметнули Турски устав (децембар 1838 – четврти хатишериф); због неслагања са уставом, напушта Србију 13.06.1839. године. (1)

_(О). МИХАИЛО ОБРЕНОВИЋ III: (Крагујевац, 16.09.1823. – Београд, 10.06.1868.), кнез Србије (1839 – 1842, 1860 – 1868), млађи син кнеза Милоша; први пут дошао на престо после абдикације свога оца Милоша и преране смрти старијег брата Милана, у време владавине уставобранитеља (Вучић, Петронијевић, Јеврем Обреновић и др.); за време „Вучићеве буне“ избегао у Земун 07.09.1842., а одлуком Светоандрејске скупштине децембра 1858., вратио се са оцем у Србију; после очеве смрти, по други пут постаје кнез Србије; био је ожењен мађарском кнегињом Јулијом Хуњади; ослободио српске градове од Турака 1867. године; убијен у Кошутњаку 1868. године. (1)

_(С). МИЛАН ОБРЕНОВИЋ IV: (Јаши, 22.08.1854. – Беч, 10.02.1901.), српски кнез (02.07.1868. – 06.03.1882.) и краљ (06.03.1882. – 06.03.1889.), блиски рођак и наследник кнеза Михаила, унук Јеврема Обреновића; на престо је доведен као 14 – то годишњак, па је добио намеснике: Јована Ристића, Миливоја Петровића Блазнавца и Јована Гавриловића; у унутрашњој политици ослањао се на војску, у спољној на Русију, а потом на Аустро Угарску, због руске подршке Бугарској на Санстефанском мировном конгресу; угушио Тимочку буну 1883. године, која је избила због спровођења закона о народној војсци; заратио са Бугарском 1885. године због уједињења Кнежевине бугарске и Источне Румелије; крајем 1888. године прихватио је Устав којим је Србија постала парламентарна краљевина, али је неочекивано абдицирао 1889. у корист малолетног сина Александра Обреновића; умро је почетком 1901. године и сахрањен у манастиру Крушедолу. (2)

_(С). АЛЕКСАНДАР ОБРЕНОВИЋ: (Београд, 14.08.1876. – Београд, 11.06.1903.), краљ Србије (1889 – 1903), син краља Милана и последњи владар из династије Обреновића; пре пунолетства збацио намесништво (1893) и преузео пуну краљевску власт; искористио слабост политичких странака и завео лични режим у којем је доносио и укидао уставе (3),

извео четири државна удара и дванаест пута обарао и постављао владе;уз помоћ оца доста је ојачао војску,повећао стални кадар и извршио велике набавке пушака и топова из иностранства;сваку популарност у народу изгубио је женидбом са дворском дамом Драгом Машин(1900),кој није могла да му роди престолонаследника; у марту 1903. угушио прве радничке и студентске демонстрације, после којих је организована официрска завера на челу са капетаном Драгутином Димитријевићем Аписом,упад у двор у ноћи 29.05.(11.06) („Мајски преврат“) и убиство краљевског пара,заједно са председником владе,министром војске и краљичином браћом Николом и Никодијем Луњевицом. (2)

_(О).ПЕТАР I КАРАЂОРЂЕВИЋ:(Београд,11.07.1844. – Београд 16.08.1921.),краљ Србије(1903 – 1918) и краљ Срба,Хрвата и Словенаца(1918 – 1921);као син кнеза Александра,који је 1858.протеран из Србије,у изгнанству је провео 45 година;завршио је Војну академију у Сен – Сиру(1862 – 1864),а потом Вишу војну академију у Мецу(1867); учествовао је француско – пруском рату(1870/1871),а у босанско – херцеговачком устанку 1875 – 1878,командовао је,под именом Петар Мркоњић,једним устаничким одредом;венчао се 11.08.1883. на Цетињу са Зорком,ћерком црногорског кнеза Николе I Петровића; после убиства Александра Обреновића изабран је 15.06.1903.године за краља Србије(крунисан је 09.09.1904.) у којој је уведен систем либералног парламентаризма,а у спољној политици направљен је заокрет ка силама Антанте;у Првом балканском рату као врховни командант „осветио“ је Косово,ослободио Санџак(стару Рашку), јужну Србију,Вардарску Македонију и стекао надимак „Ослободилац“;из активног вршења краљевске власти повукао се 22.06.1914. у корист сина Александра;у Првом светском рату повукао се са војском 1915. преко Албаније у Грчку,одакле се вратио 1919. изнурен старошћу;на породичном огњишту у Тополи,на брду Опленцу,подигао је задужбину,цркву Светог Георгија,где је и сахрањен. (1)

_(О).ИЛИЈА ГАРАШАНИН:(Гараши,Шумадија,1812. – Београд,1874), један од најзначајнијих српских државника,писац првог и јединог националног програма Срба „Начертанија“;у време кнеза Александра Карађорђевића постао је члан Државног савета и помоћник министра унутрашњих дела;од 1843. до 1852.био је министар у унутрашњих дела и представљао стуб уставобранитеља; полицијским законом из 1850. ојачао је њену власт дајући јој право да кажњава батином. (1)

_(С).ЈОВАН РИСТИЋ:(Крагујевац,1831 – Београд,1899),најистакнутији српски политичар друге половине XIX века,вођа Либералне странке, два пута намесник(кнезу Милану и краљу Александру Обреновићу), учествовао у изради Устава из 1869.,првог којег је Србија самостално донела,укидајући њиме кнежевски апсолутизам;од 1878 до 1880 био је председник владе,а 1888.године учествовао у изради новог Устава.

_(С). СВЕТОЗАР МИЛЕТИЋ: (Мошорин, 1826 – Вршац, 1901), српски, војвођански политичар; гимназију је учио у новом Саду и Пожуну (Братислави), а правни факултет у Пешти; на Мајској скупштини 1848. постао је члан Главног одбора српског покрета; као стипендиста кнеза Михаила Обреновића 33. наставио је студије права у Бечу (1849 – 1854), где је стекао докторат; у политички живот вратио се 1860. после укидања Војводства Србије и Тамишког Баната, објављујући низ чланака у „Србском дневнику“; на Благовештенском сабору 1861. бранио је своје гледиште о потреби сарадње са представницима Мађара против Беча; 1866 покренуо је лист „Застава“; био је један од покретача Уједињене омладине српске и њена централна фигура; у време избијања српско – турског рата 1876. године, пештанска влада бацила га је у тамницу и осудила на пет година затвора као „велеиздајника“; из затвора је изашао поткопаног здравља, новембра 1879. године; од 1882. године код њега су се примећивали први знаци душевног растројства, после чега је претрпео потпуни нервни слом; његова, Српска народна слободоумна странка, после његовог повлачења, поделила на Либералну странку на челу са Михаилом Полит – Десанчићем и Радикалну странку са Јашом Томићем на челу. (2)

_(С). НИКОЛА ПАШИЋ: (Зајечар, 1845. – Београд, 1926), најистакнутији српски политичар и државник с краја XIX и првих деценија XX века; оснивач (1881) и вођа Народне радикалне странке; диплому грађевинског инжењера стекао је 1872. у Цириху, где се упознао са Бакуњином, пришао социјалистима и после, у Србији, прихватио идеје Светозара Марковића; противио се револуционарним методама борбе објашњавајући да, као инжењер, никада не би пристао да сруши једну кућу пре него што би знао шта ће да изгради на њеном месту; у време Тимочке буне, емигрирао је у Бугарску, па је у одсуству осуђен на смрт; председник владе први пут је био 1891/92, а 1893/94. боравио је у Петрограду, као наш посланик у Русији; после Ивањданског атентата (1899) на екс – краља Милана, са којим су радикали били погрешно довођени у везу, повукао се из јавног живота, а 1901. направио је споразум са напредњацима за улазак у владу, што је изазвало одвајање једног броја чланова његове партије у Самосталну радикалну странку; од доласка на престо краља Петра I Карађорђевића (1903) био је у влади као министар спољњих послова или председник владе, све до своје смрти; од стварања Балканског савеза 1912, па све до 1918, био је председник владе, водећи Србију кроз два балканска рата и цео Први светски рат; са те позиције одиграо је видну улогу и у стварању Југославије (Краљевине СХС); са представницима Југословенског одбора потписао је 20.07.1917. Крфску декларацију, којом је званично и формално дато јасније и боље тумачење југословенског програма; реализацију тог програма, после пробоја Солунског фронта, бранио је на Женевској конференцији октобра 1918., а нову државу, проглашену 01.12.1918., заступао је као председник југословенске делегације на мировној конференцији у Паризу 1919.; од 1919. до 1926. био је председник владе Краљевине СХС, за које је време девет пута мењао састав кабинета; потешкоће је имао и у спљњој и у унутрашњој политици, а највећи проблем му је задавало „хрватско питање“; због мржње према комунистима и СССР-у, у време Титове Југославије остао је

и без назива улица у било којем граду и без споменика(осуђиван је као централиста,бранилац крупне буржоазије,великосрпски хегемониста, гушилац народноослободилачког и радничког покрета у земљи и др.); у последње време је рехабилитован на разне начине од којих је најпочаснији давање његовог имена великом тргу у Београду(бившег трга Маркса и Енгелса) и велики споменик на 80 – годишњицу стварања Краљевине Југославије,на том тргу. (2)

_(С).ПЕТАР I ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ:(Његуши код Цетиња,1748. – Цетиње, 31.10.1830.),црногорски владика и владар(1784 – 1830),утемељивач државе Црне Горе;на скупштини племенских главара која је одржана под његовим руководством августа 1796.године,донет је први писани законик „Стега“,који је послужио као основа за будуће уједињење Црне Горе и Брда,а 1798. формирао је први орган централне власти „Правитељство суда црногорског и брдског“;пошто је тада изгласан и први „Законик општи црногорски и брдски“,покушао је да формира и прве органе локалне власти;после победе над турском војском скадарског паше Махмуда Бушатлије код Мартинића и Круса (1796),припојио је Црној Гори Бјелопавлиће и Пипере;у време Првог српског устанка(1804 – 1813),охрабрен успесима Карађорђа и србијанске војске,заносио се идејом уједињења и стварања заједничке српске државе;у борбама против француских трупа 1813,предводећи црногорску војску заузео је Будву и тврђаву Тројице код Котора,а потом помогао флоти В.Британије да уђе у Боку Которску и заузме Херцег Нови;на скупштини Црногораца и Бокеља 29.10.1813. прогласио је уједињење Црне Горе и Боке Которске и изабрао заједничку привремену владу „Централну комисију“;1830.год. припојио је Црној Гори Морачу и Ровце;написао је „Кратку историју Црне Горе“. (2)

_(О).ПЕТАР II ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ:(Његуши код Цетиња,01.11.1813. – Цетиње,19-10-1851.),владика и владар Црне Горе(1830 – 1851),синовац и наследник Петра I Петровића,аутор „Горског вјенца“, „Луче микрокозме“,„Лажног цара Шћепана Малог“,„Огледала сербског“, „Пустињака цетињског“ и других;крштено име му је било Радивоје, а монашко име Петар добио је 1830;школовао се на Цетињу и у Херцег Новом, а научио је руски,италијански,француски и делимично немачки језик;пре званичног ступања на престо,укинуо је звање гувернадуре (1830), а 1831. оснива „Правитељствујушчи Сенат црногорски и брдски“ и формира регуларне оружане одреде „гвардију“(400 људи,25 капетана) и „перјанике“(гарду);у цетињском манастиру је отворио прву основну школу и основао штампарију(купљена у Русији) 1834;умро је од туберкулоза и сахрањен је у цетињском манастиру,одакле су му,по његовој жељи,мошти пренете 1854.у капелу,цркву,на Ловћену,саграђену још 1845;од 1974. мошти се налазе у маузолеју,делу Ивана Мештровића, а стара капела је срушена. (1)

_(С).ДАНИЛО I ПЕТРОВИЋ:(Његуши,06.06.1826. – Котор,13.08.1860.), црногорски кнез(1851 – 1860),први световни господар Црне Горе, синовац владике Петра II Петровића Његоша,који га је одредио за свога наследника;био је апсолутни монарх и водио је оштру борбу против 34.

племенских старешина; племена је претворио у административно – територијалне јединице на челу са капетанима; у војсци је увео чинове и установио орден кнеза Данила; реорганизовао је народну војску, поделио је на стотине и десетине, а 1853. заузео општу војну обавезу; уз то, формирао је и личну гарду од 1000 људи („убојнике“); радио је на ликвидацији крвне освете и издао „Општи законик црногорски и брдски“ (1855); победио турску војску у бици на Граховцу 1858., а после тога је међународна комисија извршила разграничење Црне Горе са Турском чиме је посредно признала њену независност; из личне и породичне освете смртно је рањен од унајмљеног атентатора (Тодора Катића) у Котору; сахрањен је у цетињском манастиру; његова жена кнегиња Даринка (родом из Трста из угледне породице Квекића), напустила је Црну Гору. (2)

_(С). НИКОЛА I ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ: (Његуши, 19.10.1841. – Антиб, Француска, 02.03.1921.), црногорски кнез (1860 – 1910) и краљ (1910. – 1918.); на престо је дошао после смрти свога стрица Данила I и у почетку своје владавине био је под јаким утицајем свог оца војводе Мирка Петровића; за време херцеговачког устанка (1861/1862) пружио је помоћ устаницима, што је довело до црногорско – турског рата 1862; у рату против Турака 1876 – 1878., као врховни командант црногорске војске, потукао је у више бојева турске снаге (на Фундини и на Вучјем Долу, 1876.), ослободио Никшић, Подгорицу, Колашин, увећао територију државе за два и по пута и добио међународно признање независности Црне Горе на Берлинском конгресу 1878; у Балканским ратовима 1912 – 1913., проширио је територију државе на Санџак и Метохију и обезбедио граничну линију са Србијом; велике силе спречиле су га да задржи Скадар, који је освојио 1913; на челу своје војске био је и у Првом светском рату све до капитулације, јануара 1916, када се склонио у Италију, код свог зета краља Виторија Емануела III; до 1905 владао је апсолутистички, а онда је, под притиском опозиције, донео Устав и увео парламент; оптужен да је главни кривац за слом црногорске војске, одлуком велике скупштине у Подгорици од 26.11.1918., одузет му је престо и проглашено уједињење са Србијом. (2)

_(С). КНЕГИЊА ЉУБИЦА ОБРЕНОВИЋ: (Срезојевци, 14.01.1785. – 14.05.1843.); њено девојачко презиме било је Вукомановић; била је ћерка Радосава и Марије Вукомановић; била је позната као строга и самосвесна и често је заузимала сопствени став у политици; због тога је често долазила у сукоб са кнезом Милошем, а једном приликом је у налету љубоморе убила једну од љубавница кнеза Милоша; као њена резиденција изграђен је конак кнегиње Љубице у којем је касније био смештен Београдски лицеј; са кнезом Милошем изродила је синове Милана (1819 – 1839) и Михаила (1823 – 1868) и ћерке Петрију (1808 – 1871) и Савку (1814 – 1848); умрла је у прогонству 1843, у Новом Саду, у аустријском царству, а сахрањена је у манастиру Крушедол на Фрушкој гори. (2)